

UiO : **Det juridiske fakultet**

Tvungen lønnsnemnd og folkeretten

Kandidatnummer: 635

Leveringsfrist: 25.04.13

Antall ord: 16 677



Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	1
1.1	Introduksjon	1
1.1.1	Tvungen lønnsnemnd	1
1.1.2	Folkeretten	2
1.2	Rettskilder, materiale og avgrensninger	2
1.3	Problemstilling og gangen videre	3
2	BAKGRUNN	5
3	TVUNGEN LØNNSNEMND I PRAKSIS	8
4	ULIKE FAGOMRÅDER MED ULIKE BEGRUNNELSER FOR INTERVENSJON	11
4.1	Innledning	11
4.2	Virksomheter tilknyttet helsesektoren	11
4.2.1	Innledning	12
4.2.2	Liv og helse	12
4.2.3	Dispensasjoner	14
4.3	Virksomheter som opprettholder sentrale samfunnsfunksjoner	16
4.3.1	Innledning	16
4.3.2	Store samfunnsmessige skadevirkninger	16
4.3.3	Tidsforløp	19
4.4	Virksomheter tilknyttet gass- og oljesektoren	21
4.4.1	Innledning	21
4.4.2	Sikkerhet	22
4.4.3	Samfunnsøkonomiske hensyn	23
4.4.4	Norges troverdighet som leverandør	25
4.5	Virksomheter tilknyttet sjøfart	25

5	FOLKERETTEN.....	27
5.1	Innledning.....	27
5.2	ILO.....	28
5.2.1	Konvensjonsvernet.....	28
5.2.2	De første klagene til ILO.....	30
5.2.3	Essential services	33
5.2.4	Kritikk av inngrep i tilknytning til oljesektoren.....	36
5.2.5	ILO om tvungen lønnsnemnd som virkemiddel og alternative løsninger	39
5.3	Sosialpakten.....	40
5.4	EMK	44
6	NORSKE SVAR	48
6.1	Innledning.....	48
6.2	Tilsvaret i tilknytning til enkeltsaker.....	48
6.2.1	1962-1981	48
6.2.2	1983-2012	50
6.3	Rettspraksis.....	55
6.4	Særskilt om norske ekspertutvalg.....	57
6.4.1	NOU 1996: 14	57
6.4.2	NOU 2001: 14	58
7	OPPSUMMERING OG SLUTTBEMERKNINGER	61
8	LOVGIVNING.....	68
9	DOMMER	74
10	LITTERATUR.....	75

1 Innledning

1.1 Introduksjon

1.1.1 Tvungen lønnsnemnd

Norge har en praksis med tvungen lønnsnemnd, som de siste tiårene har fått et internasjonalt tilsnitt på grunn av Norges folkerettslige forpliktelser.

"Tvungen lønnsnemnd" brukes som et middel under tariffoppgjør. Stortinget beslutter å gripe inn i en interessetvist om opprettelse eller revisjon av en tariffavtale, når denne ikke har latt seg løse ved megling. Norge har ingen permanent lovgivning som hjemler bruk av vedtak om tvungen lønnsnemnd. Tvungen lønnsnemnd må vedtas av Stortinget ved særlov, eller av Regjeringen med provisorisk anordning jfr. Grunnloven § 17 i hver enkelt konflikt. De beslutter at konflikten skal løses av Rikslønnsnemnda ved tvungen voldgift og nedlegger forbud mot å begynne eller fortsette arbeidskamp. En kjennelse av Rikslønnsnemnda har samme virkning som en tariffavtale.¹

Det har blitt gitt mange typer av begrunnelser for inngrep med tvungen lønnsnemnd i Norge. Inngrepene har blant annet blitt begrunnet i samfunnsøkonomiske hensyn, begrunnelser basert på at viktige samfunnsfunksjoner er rammet, hensyn til liv og helse, organisa-

¹ Lønnsnemndloven § 2 (2).

sjonsforhold og lokale forhold. Underliggende har imidlertid mange av inngrepene med tvungen lønnsnemnd blitt gjort først og fremst av inntektspolitiske årsaker.²

1.1.2 Folkeretten

ILOs komité for organisasjonsfrihet (CFA) med støtte av ILOs styre har en rekke ganger uttalt at Norges bruk av tvungen lønnsnemnd er i strid med Norges forpliktelser etter ILOs konvensjoner nr. 87 og nr. 98.³ Videre har Norge folkerettslige forpliktelser knyttet til kollektiv arbeidsrett, herunder praksisen med tvungen lønnsnemnd i kraft av den (reviderte) europeiske Sosialpakten. Sosialpaktens organer har i økende grad de siste årene kommentert og kritisert Norges bruk av tvungen lønnsnemnd. Til sist har man i nyere tid hatt en utvikling i Den Europeiske Menneskerettsdomstolens praksis som endrer forståelsen av den Europeiske Menneskerettskonvensjonen og dens internrettslige virkning i kollektivarbeidsrettslige spørsmål.

De folkerettslige forpliktelsene har ført til et spenningsforhold mellom de vilkår folkeretten oppstiller for inngrep i arbeidskamp, og hvilke vilkår som preger norske lønnsnemndinngrep.

1.2 Rettskilder, materiale og avgrensninger

Det finnes ingen permanent lovgivning som hjemler inngrep med tvungen lønnsnemnd i Norge. For å forstå norsk bruk av tvungen lønnsnemnd er det essensielt å se på de provisoriske anordninger og særlovgivninger som er grunnlag for å gripe inn med tvungen lønnsnemnd. Begrunnelsene for inngrepene finner man blant annet i anordningsforedragene.

² Åsmund A. Seip og Torgeir Aa. Stokke 2002 s. 27.

³ Jfr. Rt. 1997 s. 580 (587)

Videre foreligger det noen sentrale norske dommer på området. Disse tar opp viktige prinsipielle spørsmål knyttet til bruken av tvungen lønnsnemnd og hvilken betydning de folkerettslige forpliktelsene har.

Norges bruk av tvungen lønnsnemnd og hvilken betydning folkerettslige forpliktelser etter hvert har fått, er dessuten behandlet i to sentrale NOU-er fra 1996 og 2001.

Når det gjelder det folkerettslige, har det først og fremst betydning å se på de konvensjonene som har innvirkning på tvungen lønnsnemnd og problematikken rundt dette. Det er ILOs konvensjon nr. 87 om foreningsfrihet og vern av organisasjonsretten og nr. 98 om retten til å organisere seg og til å føre kollektive forhandlinger, Sosialpakten artikkel 6 (4) jfr. artikkel 31 samt Den europeiske menneskerettskonvensjonen artikkel 11 som er sentrale.

For å belyse innholdet i de folkerettslige forpliktelsene ser jeg på hvordan de folkerettslige organene selv tolker konvensjonsgrunnlaget og konvensjonenes vern av rett til arbeidskamp i Norge. Hovedfokuset vil være på ILOs konvensjoner og organene som forvalter disse konvensjonene. Dette fordi det er ILO som har kommet med den klareste kritikken av bruken av tvungen lønnsnemnd i Norge

Frivillig lønnsnemnd og en nærmere analyse av Rikslønnsnemndas avgjørelser skal ikke behandles her. Heller ikke lønnsnemnd på bakgrunn av tjenestetvistloven § 26 skal behandles annet enn der det er naturlig å nevne dem, ettersom disse inngrepene som hovedregel ikke skaper vanskeligheter for forholdet til Norges folkerettslige forpliktelser.

Sammenligning av lignende ordninger i andre land vil, med noen unntak, ikke være hensiktsmessig i fremstillingen av norsk praksis med tvungen lønnsnemnd og folkeretten, fordi den norske modellen med tvungen lønnsnemnd er unik i et internasjonalt perspektiv.

1.3 Problemstilling og gangen videre

Den sentrale problemstillingen er om Norges bruk av tvungen lønnsnemnd er i overensstemmelse med Norges folkerettslige forpliktelser. Fremstillingen vil i stor grad være

historisk, ettersom den tar for seg Norges gradvise tilnærming og tilpasning til folkerettslige forpliktelser.

Kapittel 2 tar for seg norsk lønnsnemndshistorie fra 1900- til 1960-tallet. Dette for å gi en pekepinn på hvilke omstendigheter som førte frem til bruken av tvungen lønnsnemnd etter andre verdenskrig. I **kapittel 3** er spørsmålet hvordan tvungen lønnsnemnd praktiseres i Norge, og i hvilket omfang. I **kapittel 4** er spørsmålet hvilke virksomheter staten griper inn med tvungen lønnsnemnd overfor, og hva som kjennetegner disse inngrepene. **Kapittel 5** handler om den folkerettslige kritikken som er reist fra stadig flere aktører i forbindelse med bruk av tvungen lønnsnemnd. Dette gjelder generelt og i enkeltsaker, der kritikken er reist spesielt. **Kapittel 6** omhandler hvordan Norge, direkte eller indirekte, har valgt å besvare kritikken om bruken av tvungen lønnsnemnd. Aktuelt fra senere tid er også den norske rettssituasjonen i lys av menneskerettsloven og EMDs avgjørelser. I **kapittel 7** gjør jeg noen oppsummerende observasjoner og enkelte sluttbemerkninger.

2 Bakgrunn

De første fagforeningene ble stiftet omkring 1870. På 1870- og 1880-tallet og frem til rett etter århundreskiftet var meglings og voldgift i arbeidstvister kun brukt rent sporadisk.

I et forsøk på å etablere en norm avtalte Norsk Arbeidsgiverforening (heretter N.A.F.⁴) og Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon (heretter LO⁵) 1. november 1902 "Overenskomst om Ordning af Forligsraad og Voldgiftsretter til Behandling af Tvistigheder mellem Arbeidsgivere og Arbeidere". Man bygget videre på 1902-avtalen i "landsoverenskomstene" av 15. april 1907, som hadde tilleggsavtalen "overenskomst angaaende forhandlinger og voldgiftsretter". Både 1902- og 1907-avtalene bygget på et skille mellom tvungen voldgift som løsning for inngåtte tariffavtaler, og voldgift, som forutsatte enighet for andre tvister.⁶

Den første norske lov om arbeidstvister trådte i kraft 1. januar 1916. Fram til dette hadde lønnsnemnd både i tvungen og i frivillig form vært gjenstand for debatt om eventuell lovfesting, men forslagene ble forkastet.⁷ Fra 1916 til 1923⁸ hadde man en rekke midlertidige lover om tvungen lønnsnemnd som avløste hverandre i tur og orden. Det hører med til historien at dette ikke skjedde uten protester fra LO.⁹ Tråden ble igjen tatt opp etter omfattende streiker, blant annet det som blir kalt "den store jernstreiken" fra oktober 1923 til mai 1924.¹⁰ Midlertidig lov om tvungen voldgift av 5. mai 1927 var den femte av de midlertidige lovene om tvungen voldgift,¹¹ men man hadde også en lov av 16. februar 1938

⁴ Gikk i 1989 inn i NHO.

⁵ Arbeidernes faglige landsorganisasjon byttet navn til LO i 1957.

⁶ Stein Evju 2010 s. 53-58.

⁷ Ot.prp. nr. 11 (1913), Ot.prp. nr. 23 (1913).

⁸ Voldgiftsloven av 9. juni 1916 – lov av 31. mars 1922.

⁹ NOU 1973: 6 s. 13.

¹⁰ Norgeslexi, sitert: 22.02.13.

¹¹ NOU 1973: 6 s. 13.

som ble brukt som grunnlag for lønnsnemndinngrep i transportkonflikter i Nord-Norge i 1938-39.

Etter andre verdenskrig var det igjen behov og ønsker om en løsning av tvungen lønnsnemndproblematikken. Her må man merke seg at både arbeidstakersiden representert ved LO-formann Konrad Nordahl og N.A.F sin administrerende direktør Finn Dahl var i London. Disse medvirket til en løsning i etterkrigstidens ånd. Dette førte til en provisorisk anordning som ble forlenget fra 1945 til 1952. I anordningen av 1944 ble ordet voldgift erstattet med lønnsnemnd, fordi man mente at ordet voldgift hadde en dårlig klang.¹² Etter denne tiden mente både arbeidstakernes og arbeidsgivernes representanter at tiden var moden for en løsning uten tvungen lønnsnemnd.¹³

Lønnsnemndloven av 13. desember 1952 markerte starten på en ny tid. Man etablerte med denne loven en permanent løsning, slik at partene i en interesseløst skulle kunne bringe tvisten inn til frivillig voldgift i Rikslønnsnemnda. Parallelt med innføringen av lønnsnemndloven, startet en praksis med tvungen lønnsnemndinngrep. Dette på bakgrunn av særlov eller provisorisk anordning. I forarbeidene til den nye lønnsnemndloven uttalte departementet at:

"Departementet ser ikke dermed bort fra muligheten av at det i framtida på samme måte som i førkrigstida kan oppstå situasjoner da forhandlings- og meklingsapparatet ikke strekker til og det kan være fare for arbeidsstans som truer viktige samfunnsinteresser, eller at det for øvrig skjer en utvikling i lønnspolitikken som går samfunnsinteressene for nær.

Departementet vil følge oppmerksomt med i utviklingen og vil ha høve til å gripe inn dersom dette måtte vise seg påkrevd. Departementet har dog den tro at organisasjonene i regelen vil ta de nødvendige samfunnsomsyn og gjennom et effektiv

¹² NOU 2001: 14 s. 155.

¹³ NOU 1973: 6 s. 17.

og ansvarsbevisst forhandlingsarbeid sørge for at utviklingen blir holdt innen rammen av det som er forsvarlig."¹⁴

Arbeidsrettsrådet ble arvtagere av problemene med tvungen lønnsnemnd, ved sin opprettelse i 1960. I 1969 begynte Arbeidsrettsrådet arbeidet med utredningen som førte fram til NOU 1973: 6 *Den tvungne voldgifts problem i norsk arbeidsliv*.

Arbeidsrettsrådet frarådet her en lovløsning som gav adgang til å bruke tvungen lønnsnemnd på bakgrunn av allmenne hensyn. De mente imidlertid at man måtte vurdere en "mer begrenset" bruk, "i virksomheter, hvis uforstyrrede funksjon er av umiddelbar og unnværlig betydning for bevarelse av liv og helse".¹⁵

Etter at de hadde avholdt en rekke møter der både arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjonene var representert, var det tydeligere hva de forskjellige partene mente. Arbeidstakerorganisasjonene var imot dette, på grunn av at det ville bli et for stort innhogg i rett til arbeidskamp. Arbeidsgiverorganisasjonene mente det kunne være nødvendig for å bevare funksjonaliteten i viktige samfunnsoppgaver, som for eksempel livsviktig legehjelp. På grunn av den massive motstanden fra arbeidstakerorganisasjonene virket Arbeidsrettsrådet tilbakeholdne med å gå inn for å anbefale en permanent tvungen lønnsnemndordning. Man mente ordningen ville bli for vanskelig å gjennomføre fordi den manglet ubetinget støtte hos aktørene.¹⁶

Dermed beholdt man oppsummeringsvis, selv etter de nevnte vurderinger, løsningen fra 1952 som innebar vedtakelse av en særlov eller provisorisk anordning om tvungen lønnsnemnd i hver enkelt sak. Slik er situasjonen fortsatt i dag.

¹⁴ Ot.prp. nr. 63 (1952) s. 14.

¹⁵ NOU 1973: 6 s. 18.

¹⁶ NOU 1973: 6 s. 18-19.

3 Tvungen lønnsnemnd i praksis

Ifølge Statistisk sentralbyrå har antallet arbeidskonflikter holdt seg stabilt fra 1970 til 1999.¹⁷ Fra 1953 til og med 2012 er det av 243 lønnsnemndsaker 173 inngrep med tvungen lønnsnemnd.¹⁸ Det er en overvekt av saker i privat sektor, anslagsvis to av tre. Men det er verdt å merke seg at mange av sakene fra privat sektor involverer selskaper der staten har store økonomiske interesser, som for eksempel i oljesektoren.

Bruken av tvungen lønnsnemnd har vært utpreget hyppigere i enkelte år enn i andre. Uten sidestykke blir 1964, der man blant annet på bakgrunn av lov av 24. april 1964 om lønnsnemndbehandling av arbeidstvister i samband med tariffoppgjørene i 1964 foretok 27 inngrep i offentlig og privat sektor. Regjeringen brukte tvungen lønnsnemnd da de samordnede forhandlingene var fastlåst. Det rådet usikkerhet i LO om avtaleforslag skulle anbefales av forbundene før avstemning, noe som resulterte i at mulige forhandlingskompromiss ikke ble forløst. I teorien har det blitt konkludert med at regjeringsinngrepet i realiteten var kamuflert frivillig voldgift.¹⁹

Hvor lang tid det tar før myndighetene treffer vedtak om inngrep med tvungen lønnsnemnd, er i stor grad avhengig av de konkrete omstendighetene.

Tidsaspektet vil kunne spille inn som et hensyn i begrunnelsen. Det er mange eksempler i praksis på at man snakker om at streiken antas å kunne bli langvarig, og hvilke skadelige konsekvenser dette vil kunne få. I andre tilfeller har streiken hatt en lengde der man anser

¹⁷ NOU 2001: 14 s. 135.

¹⁸ Tall basert på statistikk over frivillig lønnsnemnd og inngrep med tvungen lønnsnemnd utarbeidet av Stein Evju 2013. I totale antall lønnsnemndsaker har jeg regnet med vedtak etter tjenestetvistloven § 26, men ikke tilleggskjennelser. I antall tvungen lønnsnemnd har jeg ikke tatt med vedtak etter tjenestetvistloven § 26.

¹⁹ Torgeir Aa. Stokke 1997 s. 139.

tålegrensen for nådd. Før 1980-tallet har det ikke vært uvanlig, blant annet i offentlig sektor, at tvungen lønnsnemnd har blitt vedtatt før arbeidskamp har vært iverksatt. I 1981 ble det besluttet at man ikke skulle gripe inn i konfliktene før arbeidskamp, i stedet griper man inn på bakgrunn av eventuelle skadevirkninger arbeidskampene medfører. Dette har man i all hovedsak holdt fast ved.²⁰ Da det ble vedtatt tvungen lønnsnemnd i saken som involverte EL og IT-forbundet i 2005,²¹ var partene inne i en konflikt som på tidspunktet for vedtaket hadde hatt en varighet på fem måneder.

Et eksempel på utformingen av en provisorisk anordning eller en særlov om tvungen lønnsnemnd er provisorisk anordning om lønnsnemndsbehandling av arbeidstvistene i oljesektoren i forbindelse med tariffrevisjonen pr. 1. juli 1994, vedtatt 1. juli 1994.

"§ 1. Tvistene mellom Oljeindustriens Landsforening på den ene side og Oljearbeidernes Fellessammenslutning og Norges Arbeidslederforbund på den annen side i forbindelse med tariffrevisjonen pr 1.7.1994 skal avgjøres av Rikslønnsnemnda.

Det er forbudt å iverksette eller opprettholde arbeidsstans eller blokade til løsning av tvistene. Reglene i lov 19 desember 1952 nr 7 om lønnsnemnd i arbeidstvister får tilsvarende anvendelse.

§ 2. Denne anordning trer i kraft straks."

Den provisoriske anordningen henviser til Rikslønnsnemnda og påbyr stans av all arbeidskamp. Det er verdt å merke seg at henvisningen til Rikslønnsnemnda ikke følges av noen anvisning på tidsperspektiv med hensyn til når saken skal tas opp til behandling eller være ferdigbehandlet. Slike tidsbegrensninger vil imidlertid kunne følge av de praktiske forholdene i saken. Av de lengste saksbehandlingstidene kan nevnes arbeidstvisten mellom

²⁰ Åsmund A. Seip og Torgeir Aa. Stokke 2002 s. 27.

²¹ Lov av 18. feb. 2005 nr. 9.

NAVO og LO Stat i 1998/99, der det tok sju måneder før Rikslønnsnemndas avgjørelse forelå.²²

Nemnda blir oppnevnt for tre år av gangen.²³ Den består av tre medlemmer som ikke skal ha partsinteresser. Den består dessuten av representanter for arbeidsgiverinteresser og arbeidstakerinteresser, eller statlige interesser og tjenestemannsinteresser. Dette avhenger av om det er en tvist etter lønnsnemndloven eller tjenestetvistloven. Rikslønnsnemndas kjennelse har samme virkning som en tariffavtale.²⁴

²² Knut Hongrø 1999.

²³ Lønnsnemndloven § 3.

²⁴ Jfr. Prop. 134 L (2010-2011) s. 94.

4 Ulike fagområder med ulike begrunnelser for intervensjon

4.1 Innledning

Som jeg innledningsvis har gjort rede for er hovedproblemstillingen: Om norsk bruk av tvungen lønnsnemnd er i overensstemmelse med Norges folkerettslige forpliktelser? For å få svar på dette må vi først se på hvilke virksomheter som går igjen i tvungen lønnsnemnd-statistikken, og hvilke begrunnelser som gis.

Torgeir Aa. Stokke delte etterkrigstidens bruk av tvungen lønnsnemnd opp i tre funksjoner.²⁵ For det første har landsorganisasjonene for å ikke tape ansikt i en pågående konflikt der ingen ville gi seg, enkelte år bevisst halet ut forhandlinger, slik at en interessetvist skulle gå til tvungen lønnsnemnd. Dette for å ikke tape ansikt i en pågående konflikt der ingen ville gi seg. For det andre har tvungen lønnsnemnd, ifølge Stokke, vært brukt for å sette en stopper for såkalte militante arbeidstakerorganisasjoner, både innenfor og utenfor LO. For det tredje har tvungen lønnsnemnd blitt brukt for å opprettholde viktige samfunnsfunksjoner. Stokke er inne på at nettopp dette siste gjør at både arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjonene har kunnet tvinge frem bruk av tvungen lønnsnemnd, der det har vært i deres interesse.

4.2 Virksomheter tilknyttet helsesektoren

²⁵ Torgeir Aa. Stokke 2000 s. 48-49.

4.2.1 Innledning

Et spørsmål som gjør seg gjeldende, er hva som kjennetegner inngrep med tvungen lønnsnemnd overfor virksomheter tilknyttet helsesektoren. Inngrep med tvungen lønnsnemnd overfor virksomheter tilknyttet helsesektoren er først og fremst kjennetegnet av nokså like lydende begrunnelser der hensynet til liv og helse spiller sterkt inn. Et annet kjennetegn ved denne type virksomhet er at bruken av dispensasjoner har økt i løpet av årene.

4.2.2 Liv og helse

I tvungen lønnsnemnd overfor hjelpepleiere i 1978-oppgjøret er inngrep med lønnsnemnd begrunnet i at "samfunnsmessige skadevirkninger av en streik blant 10 000 hjelpepleiere vil bli meget store". Det at konflikten har "samfunnsmessige skadevirkninger", er en begrunnelse man finner igjen i inngrep i tilknytning til flere sektorer, og som etter ordlyden har en vid ramme.²⁶ Staten gir her uttrykk for at det dreier seg om det man kan kalle et "liv og helse"-hensyn, ettersom konflikten ville kunne få "katastrofale følger for mange syke og gamle, som i stor grad vil bli overlatt til seg selv".²⁷ Denne type formulering finner man igjen i begrunnelsene for en rekke inngrep i denne sektoren. I sykepleieroppgjøret 1980 var inngrep begrunnet i at "den varslede arbeidsstans vil få svært alvorlige følger for mange syke mennesker".²⁸ I hjelpepleieroppgjøret 1981 kom det frem at arbeidskonflikten hadde "relativt store virkninger for mange syke mennesker".²⁹ I inngrep overfor sykehussektoren i 1988 ble det fremholdt at arbeidskonflikten kunne føre til forlengete ventelister og dermed at man satte "liv og helse" i fare.³⁰

²⁶ Se kapittel 4.3.

²⁷ Anordningsforedraget til provisorisk anordning av 28.07.1978, s. 2.

²⁸ Ot.prp. nr. 6 (1980-81) s. 2.

²⁹ Ot.prp. nr. 46 (1981-82) s. 2.

³⁰ Ot.prp. nr. 39 (1987-88) s. 3.

Et av de første inngrep med tvungen lønnsnemnd der "hensynet til liv og helse"³¹ ble uttrykkelig formulert var i tvungen lønnsnemnd overfor Norsk Helse- og sosialforbund i 1998. I tvungen lønnsnemnd i arbeidstvisten i sykehussektoren samme sommer, ble det grepet inn fordi konflikten utgjorde en "umiddelbar fare for liv og helse".³² Den samme formuleringen finner man igjen i begrunnelsene staten gav for tvungen lønnsnemnd overfor virksomheter tilknyttet helsesektoren utover 2000-tallet.³³

I 1998 kan man skimte et skifte i hvordan tvungen lønnsnemnd brukes overfor offentlig sektor, ved at staten gikk inn for å skille bruken av tvungen lønnsnemnd overfor statlig og kommunal sektor. På bakgrunn av fastlåste kollektive forhandlinger tok departementet, som nevnt ovenfor, i bruk tvungen lønnsnemnd overfor sykehussektoren av hensyn til "umiddelbar fare for liv og helse", og overfor Norsk Helse- og Sosialforbund av hensyn til "liv og helse".³⁴ Departementet valgte å behandle kommunal sektor separat, på tross av samtidige konflikter i tilgrensende statlig sektor.³⁵

Denne praktiske tilnærmingen kan bli tatt til inntekt for at man forsøker å tilpasse norsk praksis med tvungen lønnsnemnd til ILOs standard. Men man får et annet inntrykk i departementets avsluttende drøftelse av folkerettslige forpliktelser i tilrådingen, der de i omtalen av Rt. 1997 s. 580 uttalte:

"Høyesterett slo i dommen fast at praksis med bruk av tvungen lønnsnemnd for å løse arbeidstvister når betydelige samfunnsinteresser tilsier det, ikke er i strid med

³¹ Ot.prp. nr. 76 (1997-98) s. 3.

³² Ot.prp. nr. 80 (1997-98) s. 3.

³³ Se begrunnelser gitt for bruk av tvungen lønnsnemnd overfor Norsk Helse- og Sosialforbund og Oslo kommune i Ot.prp. nr. 69 (1999-2000) s. 3.

³⁴ Ot.prp. nr. 76 (1997-98) s. 3.

³⁵ Åsmund A. Seip, Torgeir Aa. Stokke 2002 s. 30.

alminnelige rettsprinsipper av grunnlovsmessig karakter. I forhold til Norges folkerettslige forpliktelser pekte Høyesterett på at Norge aldri har akseptert at bruk av tvungen lønnsnemnd, når betydelige samfunnsmessige interesser tilsier det, skulle være i strid med ILO-konvensjonene. Kommunal- og regionaldepartementet er av den oppfatning at et vedtak om bruk av tvungen lønnsnemnd i den omhandlede arbeidskonflikten er innenfor rammen av konvensjoner Norge har ratifisert. Dersom det skulle påvises motstrid ... mener departementet at det uansett vil være uforsvarlig å ikke gripe inn i konflikten."³⁶

Det er interessant at departementet poengterte at det prinsipielle utgangspunktet for forholdet til folkeretten var at "Norge aldri har akseptert at bruken av tvungen lønnsnemnd når betydelige samfunnsinteresser tilsier det..." er i strid med ILOs konvensjoner. Dette kan ses som en henvisning til hva Norge mente å forplikte seg til ved ratifikasjon av konvensjonene.

En gjennomgang av inngrepene i tilknytning til virksomheter i helsesektoren viser at det store flertall av saker er begrunnet i hensyn til liv og helse. Begrunnelsene blir mer presise i retning av at det er "liv og helse" man vektlegger, etter at de folkerettslige organene kommer på banen. Dette blir tydeligere når man ser de norske inngrepene i sammenheng med de folkerettslige klagen og generelle drøftelsene. Se kapittel 5.2.2 s. 30.

4.2.3 Dispensasjoner

Et spørsmål som har spesiell relevans når det gjelder virksomheter tilknyttet helsesektoren, og som har forbindelseslinjer til hvor reell rett til arbeidskamp er i denne sektoren, er hva arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjonene kan gjøre for å utsette eller unngå at staten griper inn i konflikten med tvungen lønnsnemnd. Et virkemiddel som etter hvert har blitt

³⁶ Ot.prp. nr. 76 (1997-98) s. 3.

mer og mer vanlig, er bruken av dispensasjoner. Dispensasjoner i helsevesenet har vært gitt blant annet for bestemte stillinger og for beredskapsteam.³⁷

I fysioterapeutkonflikten i Oslo 1969 hadde fysioterapeutene bestrebet seg på at konflikten ikke skulle ramme pasientene. Dette gjorde de ved å bruke dispensasjoner som blant annet gjaldt den sykeste pasientgruppen. Staten fremholdt at stadig nye grupper ble rammet etter hvert som konflikten vedvarte. Staten begrunnet inngrepet med "fare for varig helseskade når behandling innstilles eller ikke kommer i gang".³⁸ Dette gjaldt grupper der en markant del var pasienter med behov for rehabiliterende behandling. Fagorganisasjonene brukte dispensasjoner for å skåne de sykeste pasientgruppene, også i sykepleierkonflikten i 1980, men fikk etter hvert beskjed om at "den varslede arbeidsstans vil få svært alvorlige følger for mange syke mennesker".³⁹ I konflikten i helsesektoren i 1994 brukte arbeidstakerorganisasjonen dispensasjoner. Helsetilsynet fant likevel ut at arbeidsstansen rammet alvorlig syke grupper, og staten valgte derfor etter hvert å gripe inn med tvungen lønnsnemnd.⁴⁰

Et interessant aspekt fra 1998-oppgjøret er at Statens helsetilsyn går fra en passiv observerrolle over til en mer aktiv tilsynsrolle. Helsetilsynet går inn for at dispensasjonssøknader er en naturlig del av en konflikt i helsesektoren. Dermed er tilsynet med på å styre hvilke konsekvenser streiken får.⁴¹ Dette innebærer at terskelen for når det blir nødvendig å gripe inn med tvungen lønnsnemnd i helsesektoren, potensielt heves. På den andre siden er et vesentlig poeng, som nevnes i NOU 2001:14, at på daværende tidspunkt hadde alle streiker i det statlige tariffområdet de siste 20 årene samt de aller fleste streikene i det kommunale tariffområdet i samme periode blitt stoppet ved lovinngrep og tvungen lønnsnemnd.⁴² Dette

³⁷ Åsmund A. Seip og Torgeir Aa. Stokke 2002 s. 23.

³⁸ Anordningsforedraget til provisorisk anordning av 04.07.1969 s. 2.

³⁹ Ot.prp. nr. 6 (1980-81) s. 2.

⁴⁰ Anordningsforedraget til provisorisk anordning av 01.07.1994 s. 2.

⁴¹ Åsmund A. Seip og Torgeir Aa. Stokke 2002 s. 10.

⁴² NOU 2001: 14 s. 182.

viser at dispensasjoner kan være med på å utsette inngrep, men man kan sette spørsmålstegn ved om det er realistisk at dispensasjoner forhindrer inngrep.

4.3 Virksomheter som opprettholder sentrale samfunnsfunksjoner

4.3.1 Innledning

Enkelte samfunnsfunksjoner er sentrale i den forstand at hvis de stopper opp, vil det kunne få alvorlige konsekvenser for befolkningen. Som nevnt ovenfor gjelder dette blant annet helsevesenet, der man ønsker å opprettholde i det minste et minimumsnivå av tjenester. Men det er også andre typer virksomhet som staten ønsker å opprettholde, fordi det etter statens mening kan få alvorlige konsekvenser at disse rammes. Eksempel på slike virksomheter/yrker er kommunal virksomhet, finansnæringen, vektere, veterinærer, losmannskaper og flygere.

De spørsmålene som vil være av sentral betydning er for det første hvilke begrunnelser som preger vedtak om tvungen lønnsnemnd i tilknytning til virksomheter staten mener opprettholder viktige samfunnsfunksjoner. Et annet spørsmål er hvordan myndighetene reagerer på at uskyldige tredjeparter rammes av arbeidskamp. Et siste viktig spørsmål er hvor lang tid det tar før myndighetene velger å gripe inn med tvungen lønnsnemnd overfor virksomheter som de anser opprettholder viktige samfunnsfunksjoner.

4.3.2 Store samfunnsmessige skadevirkninger

At arbeidskonflikten kan få "store samfunnsmessige skadevirkninger", er et mye brukt begrep i begrunnelsene for tvungen lønnsnemnd. Begrepet har blitt brukt der "hensynet til liv

og helse"⁴³ har spilt inn, men også der det har vært samfunnsøkonomiske hensyn og begrunnelser inne i bildet.⁴⁴ Imidlertid har begrepet først og fremst kjennetegnet inngrep i tilknytning til virksomheter som opprettholder viktige samfunnsfunksjoner. Spørsmålet er hva staten legger i dette begrepet når de skal begrunne inngrep overfor det de anser som viktige samfunnsfunksjoner.

I 1984, i kjølvannet av NITO-saken,⁴⁵ blir det i bruken av tvungen lønnsnemnd i tariffrevisjonen i offentlig sektor lagt vekt på de helhetlige skadevirkningene storstreiken vil ha for samfunnet.⁴⁶ Dog får man ikke noe inntrykk av at dette er basert på Norges folkerettslige forpliktelser og ILOs vilkår om "essential services".⁴⁷ Dette blir ikke nevnt med et ord i Kommunal- og arbeidsdepartementets forslag, selv ikke to år etter ILOs uttalelser i tilknytning til NITO-saken.

En sak fra 1992 kan illustrere hva som ligger i at "konflikten rammer sentrale samfunnsfunksjoner" og anses å kunne medføre eller medfører "samfunnsmessige skadevirkninger". I forbindelse med tariffrevisjonen våren 1992 mellom Det norske maskinistforbund og NHO ble det etter streik, påfølgende opptrapping av denne samt lockout besluttet at myndighetene skulle gripe inn med tvungen lønnsnemnd. Kommunaldepartementet la hovedsakelig vekt på den virkningen stans i båttrafikken ville ha for kystbefolkningen og industrien. Blant annet ville Nord-Rogaland bli avskåret fra resten av fylket. Det ble poengtert at "konflikten virker helt fastlåst". Videre viste departementet til en stor streik, som akkurat hadde rammet de samme områdene kort tid i forveien. Grensen var nådd når det gjaldt "hva regjeringen kan akseptere at befolkningen og samfunnene langs norskekysten kan utsettes

⁴³ Anordningsforedraget til provisorisk anordning av 28.07.1978 s. 2.

⁴⁴ Anordningsforedraget til provisorisk anordning av 25.08.1981 s. 2.

⁴⁵ Provisorisk anordning av 21.08.1981, CFA sak nr. 1099 (Norge).

⁴⁶ Ot.prp. nr. 78 (1983-84) s. 2.

⁴⁷ Se om "essential services" i NITO-saken under kapittel 5 om folkerettslig kritikk.

for".⁴⁸ Dette viser at når man på grunn av streik opplever at store områder med befolkning blir avskåret fra resten av landet, vil dette kunne spille inn i begrunnelsen for vedtaket.

Den samme type begrunnelse finner man i inngrep overfor kommunal sektor i 1992, der man igjen ser at det ble lagt vekt på de uheldige konsekvensene streiken ville ha for en tredjepart. Her så man hvilken effekt streiken hadde hatt på blant annet kommunal virksomhet, renovasjon og hjelp til funksjonshemmede barn. Dette var etter en tre uker lang streik. Fylkeslegen konkluderte på bakgrunn av dette med at tålegrensen for streikens effekt på folkehelsen var nådd. Kommunaldepartementet besluttet å gripe inn med tvungen lønnsnemnd på bakgrunn av streikens konsekvenser.⁴⁹ Tvungen lønnsnemndinngrep overfor statlig og kommunal sektor våren 1995 er nok et eksempel på at det overordnet er lagt vekt på "vesentlige samfunnsmessige hensyn".⁵⁰ I begrunnelsen gjorde departementet rede for en helhetsvurdering der de hadde vektlagt hensyn i de ulike sektorene som talte for et samlet inngrep med tvungen lønnsnemnd. Dette gjaldt både overfor kommunal og statlig sektor.

Av de hensyn som spesielt ble vektlagt var hensyn til "liv og helse" i sykehussektoren, i konfliktene som gjaldt KS og Oslo kommune. Når det gjaldt statlig sektor, var det av vesentlig betydning hvordan streiken blant annet ville ramme flytrafikken. Departementet bruker "liv og helse"-hensynet til å rettferdiggjøre inngrep overfor alle de som er involvert i konflikten i offentlig sektor, ikke bare helsepersonell. Det ville muligens framstått som mer naturlig ikke å gripe inn overfor de delene av offentlig sektor der slike hensyn ikke hadde noe fotfeste.

En annen side av "samfunnsmessige skadevirkninger" er den økonomiske konsekvensen for tredjepart, noe som ble illustrert i arbeidstvisten mellom Finansforbundet og Finansnæ-

⁴⁸ Ot.prp. nr. 92 (1991-92) s. 3.

⁴⁹ Ot.prp. nr. 95 (1991-92) s. 2-3.

⁵⁰ Ot.prp. nr. 66 (1994-95) s. 4-5.

ringens Arbeidsgiverforening under tariffrevisjon våren 2006. Virksomhetene ivaretok blant annet fellesfunksjoner innenfor forsikring og bank. Konflikten ville potensielt ramme pensjonsutbetalingene for mange. Arbeids- og inkluderingsdepartementet tilrådet bruk av tvungen lønnsnemnd fordi streik i finanssektoren ville kunne manifestere "store samfunnsmessige skadevirkninger", blant annet på privatpersoners økonomi, finansinstitusjonene og investorene i verdipapirmarkedet. Det går frem av Arbeids- og inkluderingsdepartementets fremstilling at "betalingsformidlingen utgjør samfunnskritisk infrastruktur som det er av vesentlig betydning å opprettholde uten avbrudd".⁵¹

Lignende begrunnelse så man i 2012 da man opplevde en vekterkonflikt mellom LO/Norsk Arbeidsmandsforbund og NHO/NHO Service, som rammet blant annet flyplassdrift og pengetransport. Arbeidsdepartementet grep inn med tvungen lønnsnemnd ettersom "hensynet til vitale samfunnsinteresser taler for at tvisten ... blir løst uten ytterligere arbeidskamp". Dette på bakgrunn av at "vekterstreiken rammer mange viktige samfunnsområder og totalsituasjonen er etter hvert svært uoversiktlig".⁵²

Sentralt i statens begrunnelser er det vage og skjønnsmessige vilkåret om at konflikten har "store samfunnsmessige skadevirkninger". Dette gjør at muligheten for staten til å gripe inn i tilknytning til det de anser for å være sentrale samfunnsfunksjoner, er vid.

4.3.3 Tidsforløp

Våren 1986 var det tilløp til storstreik i kommunal og statlig sektor, og tvungen lønnsnemnd ble besluttet på bakgrunn av dette. Beslutningen om lønnsnemnd overfor Norsk Lærerlag og Akademikerne ble tatt med bakgrunn i hvilke samfunnsmessige skadevirkninger den allerede da to uker lange streiken samlet hadde hatt, og ville kunne få ved fort-

⁵¹ Ot.prp. nr. 93 (2005-2006) s. 4.

⁵² Prop. 134 L s. 3.

satt varighet.⁵³ Man kan se at tidsaspektet er av betydning for hvor skadelig myndighetene mener at en streik er, og dermed er tidsaspektet av betydning for et eventuelt vedtak om tvungen lønnsnemnd.

De samme argumentene ser man blant annet våren 1992 i kommunal sektor.⁵⁴ Det går frem av Kommunaldepartementets tilrådning at streiken virket "fastlåst" og med utsikt til å bli "langvarig".⁵⁵ Dette er en formulering som er med på å rettferdiggjøre inngrepet, etter som den legger opp til at partene ikke ville kommet frem til en løsning på egen hånd.

⁵³ Ot.prp. nr. 70 (1985-86) s. 7.

⁵⁴ CFA sak nr. 1763 (Norge).

⁵⁵ Ot.prp. nr. 95 (1991-92) s. 2.

4.4 Virksomheter tilknyttet gass- og oljesektoren

4.4.1 Innledning

Det er en kjensgjerning at streik brukes for å ramme den andre parten i en kollektiv forhandlingssituasjon økonomisk, slik at man skal få gjennomslag for sine krav. Streiken kan tilsiktet eller utilsiktet ramme i større omfang, slik at den får økonomiske konsekvenser i for eksempel lokal- eller storsamfunnet. Dette blir spesielt tydelig når det gjelder virksomheter som staten har økonomiske interesser i, for eksempel gass- og oljesektoren. Økte inntekter i gass- og oljetilknyttede virksomheter kan i tillegg potensielt påvirke det inntektspolitiske bildet i Norge i en retning staten ikke ønsker.

Allerede fra starten på oljeeventyret har det vært et spenningsforhold mellom arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjonene. Dette gjelder spesielt lønns- og arbeidsforhold. I 1978 kom statens synspunkter på den daværende situasjonen til uttrykk i begrunnelsene for inngrep med tvungen lønnsnemnd i arbeidstvisten om Norsk bore- og entreprenørfartøyers tariffrevisjon.

"Det dreier seg om en ny og svært konkurranseutsatt næring som under betydelige anstrengelser er bygd opp i løpet av kort tid. Næringen skulle naturlig ha fremtidsmuligheter i vårt land med dets oljeforekomster og skipsfartstradisjoner. Det er viktig at virksomheten nå ikke påføres for store påkjenninger i en økonomisk ømfintlig oppbyggingsfase ... Det er også av betydning for vårt lands økonomiske stilling at denne næringen ikke utsettes for en åpen arbeidskonflikt."⁵⁶

⁵⁶ Anordningsforedraget til provisorisk anordning av 30.06.1978 s. 2.

I 1980 fikk Operatørfagforeningenes samarbeidsutvalg, som like etter skiftet navn til Oljearbeidernes Fellessammenslutning⁵⁷ (OFS), med sine i underkant av 1000 medlemmer, status som landsomfattende organisasjon. OFS ble dermed innvilget forhandlingsrett i samsvarende med daværende lovgivning.⁵⁸ I etterkant av 1981-oppgjøret i oljesektoren fikk man den såkalte "Willoch-doktrinen" av 11. desember 1981, der man gav uttrykk for at man ønsket å bremse lønnsveksten i oljesektoren. I teorien blir dette av mange sett på som starten på et samarbeid mellom arbeidsgiverne i oljesektoren og staten, og noe som preger industrien til dags dato.⁵⁹

4.4.2 Sikkerhet

I tillegg så man en tid at det ble lagt stor vekt på den praktiske siden av at sikkerheten på plattformene rammes av streik. Når det gjelder sikkerhetshensyn, siktes det til sikkerheten på oljeinstallasjonene, som vil kunne forvitte uten tilstrekkelig tilsyn og utgjøre en stor sikkerhetsrisiko. I 1981 tok staten utgangspunkt i erfaringer fra hvordan en tilsvarende streik sommeren 1980 rammet informasjonstilgangen på en slik måte at det utgjorde en risiko. Men det ble også lagt vekt på sikkerheten på lengre sikt i den grad manglende vedlikeholdsarbeid ville kunne påvirke sikkerheten.⁶⁰ Arbeidstakersiden har kontret statens sikkerhetsargumenter med at minimumsbemanning kan sikre plattformene, slik at streiken ikke går på sikkerheten løs.⁶¹ Den delen av begrunnelsene som er relatert til sikkerheten på Nordsjøinstallasjonene (i blant annet inngrep i 1985),⁶² er et hensyn som OFS senere kalte

⁵⁷ Skiftet navn til SAFE i 2005.

⁵⁸ Trude Meland, sitert: 09.04.2013, Midlertidig lov om inntektsregulering av 21. desember 1979.

⁵⁹ Ryggvik & Smith-Solbakken 1997 s. 271 jfr. Ole Gunnar Austvik 2007 s. 214.

⁶⁰ Anordningsforedraget til provisorisk anordning av 25.08.1981 s. 3.

⁶¹ CFA sak nr. 1389 (Norge), avsnitt 199.

⁶² Ot.prp. nr. 59 (1985-86) s. 2.

et "mock argument", fritt oversatt et falskt eller kontruert argument, da de klaget saken inn for ILO.⁶³

Det er på bakgrunn av dette interessant at ILO gjentatte ganger har kommentert at sikkerhet på plattformen ikke veier tungt nok som gyldig argument for inngrep. Sikkerhet vil etter ILOs mening kunne sikres med andre tiltak. ILO gir uttrykk for at ILOs unntak om "essential services"⁶⁴ ikke dekker den type sikkerhetshensyn som staten påberoper seg.⁶⁵

Denne type argumentasjon har staten utelatt i de nyeste vedtakene om tvungen lønnsnemnd i oljesektoren. Isteden har man tatt i betraktning sikkerhetsaspektet når det gjelder hva nedstengning og gjenåpning vil kunne føre til av kostnader.⁶⁶

4.4.3 Samfunnsøkonomiske hensyn

Sakene der OFS har vært involvert er gode illustrasjoner på hva staten legger til grunn for inngrep med tvungen lønnsnemnd overfor virksomheter tilknyttet oljesektoren. OFS har hatt fem saker til behandling i Rikslønnsnemnda de siste årtiene.⁶⁷ En av disse sakene var tvisten mellom OFS og selskapene Mobil, Elf og Phillips i forbindelse med revisjon av tariffavtalen pr. 1. april 1981. For det første ble det lagt betydelig vekt på "virkningene for landets totale økonomi".⁶⁸ I dette lå en vurdering av hva streiken ville koste samfunnet i form av bruttoproduksjonsverdien på oljeproduksjonen, som ble anslått til 1 milliard per uke for de rammede feltene, eller tilsvarende 800 millioner kroner per uke i skatte- og av-

⁶³ CFA sak nr. 1389 (Norge), avsnitt 199.

⁶⁴ Se blant annet CFA sak nr. 1099 (Norge), avsnitt 467.

⁶⁵ Se for eksempel CFA sak nr. 1576 (Norge), avsnitt 114.

⁶⁶ Anordningsforedraget til provisorisk anordning av 10.08.2012 s. 3.

⁶⁷ Fem av disse arbeidskonfliktene behandlet i Rikslønnsnemnda de to siste tiårene, tall basert på statistikk over frivillig lønnsnemnd og inngrep med tvungen lønnsnemnd, utarbeidet av Stein Evju 2013.

⁶⁸ Anordningsforedraget til provisorisk anordning av 25.08.1981 s. 4.

giftsinntekter. I begrunnelsene for inngrep overfor OFS og NHO/Oljeindustriens Landsforening (OLF) i 1990 gjorde staten rede for at arbeidskonflikten potensielt ville føre til ukentlig reduksjon "i bruttoproduksjonsverdi på rundt 1500 millioner ... skatter og avgifter 800 millioner ... handelsbalansen 1500 millioner ... inntekter statlig direkte engasjement 300 millioner" norske kroner. Alt dette ville ha "stor betydning for norsk økonomi".⁶⁹

Den samme type samfunnsøkonomiske vurderinger finner man igjen i flertallet av begrunnelsene for tvungen lønnsnemndinngrep i virksomheter tilknyttet oljesektoren. I blant annet 1994 og 2000 ville konflikten ha "stor betydning for norsk økonomi".⁷⁰ I 2004 ville stans i olje- og gassproduksjon medføre "alvorlige økonomiske og samfunnsmessige konsekvenser".⁷¹

Man kan dele de økonomiske virkningene av stans i gass- og oljeproduksjon inn i direkte og indirekte konsekvenser. Når det gjelder de direkte, har begrunnelsene for tvungen lønnsnemnd for eksempel vært at arbeidskonflikten medfører "forsinkelser i boreprogram",⁷² "stans av produksjon på alle felter på norsk olje- og gassproduksjon",⁷³ "total nedstengning av produksjonen på alle felter i Ekofisk-, Frigg- og Statsfjordområdet".⁷⁴ Et eksempel på de indirekte konsekvensene er "ringvirkninger i annen industri",⁷⁵ da arbeidskonflikten under tariffrevisjon 1985 i Norsk Hydro A/S potensielt kunne påvirke oljesektoren.

⁶⁹ Anordningsforedraget til provisorisk anordning av 02.07.1990 s. 2-3.

⁷⁰ Anordningsforedraget til provisorisk anordning av 01.07.1994 s.2. Anordningsforedraget til provisorisk anordning av 23.06.2000 s. 3.

⁷¹ Ot.prp. nr. 10 (2004-2005) s. 3.

⁷² Anordningsforedraget til provisorisk anordning av 28.06.1985 s. 4.

⁷³ Ot.prp. nr. 59 (1985-86) s. 2.

⁷⁴ Ot.prp. nr. 15 (1982-83) s. 2.

⁷⁵ Ot.prp. nr. 33 (1984-85) s. 2-3.

4.4.4 Norges troverdighet som leverandør

En annen begrunnelse som har blitt mer og mer markant, er hensynet til "Norges troverdighet som leverandør". Dette finner man blant annet igjen i begrunnelsene for inngrep overfor virksomheter tilknyttet gass- og oljesektoren i 1986, 1992, 1994, 1997 og 2012.⁷⁶ I en konsekvensutredning gjort av Finansdepartementet og Olje- og energidepartementet 8. juli 2012 konkluderes det med at "Norge har gjennom tiår bygd opp et renommé som en sikker og pålitelig olje- og gasseksportør ... viktig å bevare dette omdømmet ... nødvendig for å sikre de store verdiene som ligger i vår petroleumsformue".⁷⁷ Dette bunner i hvilke økonomiske konsekvenser det kan ha for olje- og gasseksporten at Norge kan preges av ustabil produksjonssituasjon på grunn av hyppige arbeidskonflikter. Statens argumentasjon er, som tidligere nevnt, en konsekvens av den rollen oljesektoren spiller for norsk økonomi.

4.5 Virksomheter tilknyttet sjøfart

Når det gjelder andre virksomheter som har vært preget av tvungen lønnsnemndbruk er virksomhet tilknyttet sjøfart fremtredende. Frem til 1970-tallet var tariffrevisjonene i norsk utenriks skipsfartsnæring preget av rivaliserende fagforeninger. Organisasjonsforhold kan spille inn i vurderingen om å vedta tvungen lønnsnemnd, spesielt har man sett dette i tilknytning til skipsfart.⁷⁸ Dessuten ble det på 1950-, 60- og 70-tallet ofte automatisk grepet inn med tvungen lønnsnemnd i forkant av arbeidskamp, spesielt i konflikter i rederinæringen, fordi man mente norsk økonomi ikke tålte denne ekstra påkjenningen. Ved regjeringsskiftet 1981 kom det et bevisst skifte i denne praksisen ved at man avventet situasjo-

⁷⁶ Ot.prp. nr. 35 (1992-93) s. 3. Anordningsforedraget til provisorisk anordning av 01.07.1994 s. 2. Ot.prp. nr. 86 (1996-97) s. 2. Anordningsforedraget til provisorisk anordning av 10.08.2012 s. 3. Ot.prp.nr.59 (1985-86) s. 2.

⁷⁷ Anordningsforedraget til provisorisk anordning av 10.08.2012 s. 3.

⁷⁸ NOU 2000: 21 s. 563.

nen til arbeidskamp var iverksatt, før man vurderte virkningene og potensielle virkninger av arbeidskonflikten, og grep deretter inn på bakgrunn av disse. Fremgangsmåten er fortsatt slik.⁷⁹

Eksempler på inngrep i tilknytning til sjøfarten med økonomiske begrunnelser er inngrep overfor styrmenn og skipsførere i 1956,⁸⁰ i hvalfangstnæringen i 1957⁸¹ og styrmenn og maskinister i 1970.⁸² I vedtak om tvungen lønnsnemnd overfor styrmenn og skipsførere i 1953 kommer det frem at streik vil være "skadelig for næringslivet, jordbruket, fiskeriene, fiskerinæringen", og at befolkningen ville bli berørt.⁸³

I noen tilfeller går det indirekte frem at det er økonomiske årsaker som ligger bak et statlig inngrep, slik som da det oppstod arbeidskonflikt ved statens velferdskontor for handelsflåten i 1969. Man så seg nødt til å gripe inn ettersom "en arbeidsstans blant velferdssekretærene vil føre til at virksomheten ved velferdskontorene for handelsflåten opphører, og dermed også de sosiale tjenestene som disse kontorene yter den norske sjømannstand".⁸⁴

⁷⁹ NOU 2001:14, s. 156.

⁸⁰ Provisorisk anordning av 13.07.1956.

⁸¹ "Følelig berøre de distrikter som hvalfangstnæringen særlig er knyttet til" jfr. anordningsforedraget til provisorisk anordning av 15.10.1957 s. 2.

⁸² Ot.prp. nr. 86 (1969-70)

⁸³ Ot.prp. nr. 62 (1953) s. 1.

⁸⁴ Anordningsforedraget til provisorisk anordning av 28.01.1965 s. 1.

5 Folkeretten

5.1 Innledning

Får å få svar på om bruken av tvungen lønnsnemnd er i overensstemmelse med Norges folkerettslige forpliktelser, vil denne delen av fremstillingen omhandle folkerettslige forpliktelser som støter an mot tvungen lønnsnemndproblematikk.

Utgangspunktet er at det i Norge er rett til arbeidskamp, og slik sett er man i overensstemmelse med folkeretten.⁸⁵ De siste tiårene har man opplevd en stadig tilspisset motsetning mellom begrunnelsene for at Norge griper inn i arbeidskonflikter, og skrankene for inngrep i medhold av en dynamisk utviklet folkerett. I folkerettslig sammenheng er det ILO som gjennom sin konvensjonspraksis dominerer i kritikken av Norges bruk av tvungen lønnsnemnd. I 1985 begynte Sosialpaktkomiteen å komme med bidrag til det folkerettslige aspektet, i etterkant av at ILO hadde tatt stilling til praksisen med tvungen lønnsnemnd.⁸⁶ Den europeiske sosialpakten har interesse i tvungen lønnsnemndproblematikk fordi Norge også her har blitt kritisert for måten staten griper inn i arbeidskonflikter på, etter den uttrykkelige bestemmelsen om vern av retten til arbeidskamp i konvensjonens artikkel 6 (4).

EMD har kommet stadig mer på banen i arbeidsrettslige spørsmål. I lys av EMK's direkte virkning på norsk rett gjennom menneskerettsloven,⁸⁷ har EMD's dommer i Demir and

⁸⁵ NOU 2001: 14 s. 156.

⁸⁶ Stein Evju 2011 s. 222 n. 108.

⁸⁷ Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett av 21.05.1999 nr. 30.

Baykara⁸⁸ og Enerji Yapi-Yol Sen v. Turkey⁸⁹ ført til nye spørsmål rundt hva Norge folkerettslig har forpliktet seg til.

FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter artikkel 22 verner etter ordlyden organisasjonsfriheten. Norge ratifiserte FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter i 1971, og den er en del av de folkerettslige konvensjonene som er gjort til norsk lov i kraft av menneskerettsloven fra 1999. Staten tok forbehold når det gjaldt art. 8 (1) (d) som verner streikeretten, med tanke på bruken av tvungen lønnsnemnd.⁹⁰ EMDs Demir and Baykara v. Turkey og den etterfølgende Case Enerji Yapi-Yol Sen v. Turkey, fastslår at både SP og ØSK må ses som en del av jus cogens på det kollektive arbeidsrettslige området.⁹¹

5.2 ILO

5.2.1 Konvensjonsvernet

Det er ILOs konvensjon nr. 87 om foreningsfrihet og vern av organisasjonsretten og nr. 98 om retten til å organisere seg og til å føre kollektive forhandlinger, som har relevans når det gjelder statlig inngrep i arbeidskamp. Nr. 87 gir arbeidere og arbeidsgivere rett til å organisere seg uten statlig innblanding, og videre til å drive disse organisasjonene uten statlig innblanding. Konvensjonen verner organisasjoner som skal beskytte arbeidsgivernes og arbeidstakernes interesser.⁹² Nr. 98 tar utgangspunkt i at myndighetene skal legge forholdene til rette for arbeidslivets organisasjoner, blant annet ved å tilby frivillige meglingsord-

⁸⁸ ECHR Application no. 34503/97.

⁸⁹ ECHR Application no. 68959/01.

⁹⁰ Stein Evju 1982 s. 61 jfr. Torgeir Aa. Stokke m.fl. 2003 s. 148.

⁹¹ ECHR Application no. 34503/97, premiss 34-52.

⁹² Se spesielt artikkel 2, 3, 4 og 10.

ninger. Dessuten skal nr. 98 sikre at arbeiderne og arbeidsgiverne ikke utsettes for diskriminering på grunn av fagforeningstilhørighet.⁹³ Ingen av konvensjonene verner etter ordlyden en rett til arbeidskamp.

ILOs organer har gjennom praksis basert på konvensjonene utviklet retningslinjer for hvordan det unntaksvis kan gripes inn i arbeidskamp på visse vilkår. Først og fremst gjelder det unntak for "public servants engaged in the administration of the State", høytstående tjenestemenn som utfører oppgaver knyttet til forvaltningen. Et interessant poeng om begrepet er at i oljesektoren er selskapene i stor grad statlig eid, og en svært viktig del av norsk økonomi. Men dette fører ikke i sin tur til at de ansatte anses som "public servants" i norsk forståelse av begrepet, og heller ikke i ILOs forståelse av det⁹⁴

I forholdet mellom Norge og ILO er det ikke det ovenstående unntaket for inngrep i arbeidskamp som har vært det problematiske. Derimot gjelder det et unntak fra rett til arbeidskamp for "essential services", som oversatt kan bety "nødvendige samfunnsfunksjoner". Norge har i stor utstrekning begrunnet bruk av tvungen lønnsnemnd med økonomiske hensyn. Staten har også begrunnet bruk av tvungen lønnsnemnd med nødvendigheten av å opprettholde viktige sentrale samfunnsfunksjoner. Se kapittel 4.3 s. 16. Begge disse begrunnelsene er problematiske når det gjelder det av ILO snevert definerte vilkåret "essential services". ILO har godtatt inngrep i rett til arbeidskamp i tilknytning til "non-essential services" når det er snakk om flere streikerammede sektorer som samlet kan rettferdiggjøre inngrep. Norge har til dags dato blitt klaget inn 11 ganger til ILO på grunn av lønnsnemndinngrep.⁹⁵

⁹³ Se spesielt artikkel 4.

⁹⁴ Bernard Gernigon m.fl. 1998 s. 17-18.

⁹⁵ www.ilo.org, sitert: 09.04.13.

5.2.2 De første klagene til ILO

ILO behandler saker på bakgrunn av klager fra arbeidslivets organisasjoner. Det første tegn på at Norges praksis med tvungen lønnsnemnd kunne være i strid med folkeretten, kom i 1962, i forbindelse med et inngrep i september 1962 begrunnet i hensyn til "liv og helse",⁹⁶ som Norges Farmaceutiske Forening klaget inn til ILO. Se kapittel 6.2 s. 48.

Norges Farmaceutiske Forening klaget på bakgrunn av ILOs konvensjon nr. 98. Foreningen gav i klagen uttrykk for at de var klar over at konvensjonens ordlyd ikke direkte forbød medlemslandene å forby streik, eller å påby tvungen lønnsnemnd. De påbe-
ropte seg konvensjonens artikkel 4 som vern for at myndighetene har en plikt til å oppmun-
tre til systemet med frivillige kollektive forhandlinger mellom arbeidsgiver og arbeidstaker. Videre gjorde de rede for at streikeretten må anses vernet gjennom dette, ettersom systemet med den frivillige kollektive forhandlingfriheten vil være meningsløs uten rett til arbeids-
kamp som smøring i maskineriet.⁹⁷ Klageren pekte for så vidt på det som er noe av essen-
sen i tvungen lønnsnemndproblematikk. Uten rett til arbeidskamp kan organisasjonsfrihet og den tilhørende forhandlingsfrihet virke meningsløs.

Staten gjorde gjeldende at forpliktelsene etter artikkel 4 ikke gikk på akkord med en rett til å forby streik når staten fant det "nødvendig". Staten nevnte partenens rett og plikt til kollektiv forhandling, men svarte på foreningens argumenter med at myndighetene ikke hadde noen intensjoner om å svekke streikeretten, dessuten at de handlet på bakgrunn av at:

"A stoppage of deliveries would in the course of a very short time have very serious effects on the health service and could damage the life and health of the population."⁹⁸

⁹⁶ Anordningsforedraget til provisorisk anordning av 28.09.1962 s. 2.

⁹⁷ Committee on Freedom of Association (CFA) sak nr. 317 (Norge), avsnitt 16.

⁹⁸ Ibid. avsnitt 17, 19, 20.

Norges Farmaceutiske Forening fikk ikke medhold, ettersom det her dreide seg om "essential services" ifølge ILOs klageorgan, som uttalte:

"The Government is entitled, when a stoppage of work affects the operation of essential services, to take measures to protect the community against shortage of food, medicaments, water, fuel, electricity, etc. The Committee has itself fully admitted the idea of "essential service" and recognised the principle whereby in given circumstances the right to strike may be subject to certain restrictions, In particular, in a case concerning the United Kingdom (Kenya), the Committee considered that partial and temporary restriction on the right to strike in essential services, designed to afford an opportunity to settle a dispute without undue hardship to the community, did not constitute an infringement of freedom of association."⁹⁹

I saken som komiteen refererte til som bakgrunn, United Kingdom (Kenya), dreide det seg om en streik i Nairobi, Kenya. Myndighetene i Kenya grep inn og avbrøt konflikten ettersom de ønsket å unngå de samfunnsskadelige virkningene en eskalering av konflikten kunne medføre. ILOs komite gav myndighetene i Kenya medhold i at det ikke var et brudd på ILOs konvensjon nr. 98, ettersom det her var snakk om "essential services".¹⁰⁰

Det ble på bakgrunn av 1962-saken klart at inngrep begrunnet i "liv og helse" var regnet for å høre hjemme i det ILO-definerte vilkåret om "essential services". ILO kommenterte ikke på generelt grunnlag Norges bruk av tvungen lønnsnemnd. Det gikk tilsynelatende årtier før konvensjonene fikk noe intern oppmerksomhet etter 1962-saken. De folkerettslige forpliktelsene var for eksempel ikke nevnt med et ord i NOU 1973: 6 *Den tvungne voldgifts problem i norsk arbeidsliv*. Man kan i ettertid sette spørsmålstegn ved at denne saken ikke fikk større oppmerksomhet i Norge. Torgeir Aa. Stokke nevner at det var rene tilfeldige-

⁹⁹ CFA sak nr. 317 (Norge), avsnitt 24.

¹⁰⁰ CFA sak nr. 29 (United Kingdom), avsnitt 134, 139.

ter, blant annet personalutskiftinger i Sosialdepartementet, som gjorde at kunnskapen gikk tapt.¹⁰¹

NITO-saken som ble klaget inn til ILO i 1981, fikk mye større interne ringvirkninger, ettersom Norge for første gang fikk folkerettslig kritikk for bruken av tvungen lønnsnemnd. Norges Ingeniørorganisasjon (NITO) klaget til ILOs kontrollorgan om mulig brudd på ILOs konvensjoner ved en tvungen lønnsnemnd på Kongsberg Våpenfabrikk våren 1981.¹⁰²

I NITOs klage går det fram at de mente at inngrepet var uforholdsmessig og et angrep på organisasjonsfriheten, herunder retten til streik. NITO erkjente at det var et behov for lønnsnemndinstituttet, men hevdet at bruken burde vært underlagt strengere kriterier. De gjorde videre rede for at de mente at lønnskravene var så legitime og tungtveiende at staten på bakgrunn av dette burde latt NITO trappe opp streiken uten inngrep.¹⁰³ Avslutningsvis kritiserte NITO Rikslønnsnemnda som institusjon og satte spørsmålstegn ved dens upartiskhet og effektivitet.¹⁰⁴

ILO gav NITO medhold på bakgrunn av at det ikke var snakk om "essential services in the strict sense of the term".¹⁰⁵ En mulig bruk av tvungen lønnsnemnd ble ut fra dette mer snevert definert, dersom bruken skulle være i overensstemmelse med det ILO anså som grunnlag for intervensjon. Dermed var presedensen satt for et mulig nytt forhold til Norges folkerettslige forpliktelser i kollektivarbeidsrettslig sammenheng.

¹⁰¹ Torgeir Aa. Stokke 2000 s. 52.

¹⁰² Provisorisk anordning av 21.08.1981.

¹⁰³ CFA sak nr. 1099 (Norge), avsnitt 454.

¹⁰⁴ Ibid. avsnitt 457.

¹⁰⁵ Ibid. avsnitt 467.

5.2.3 Essential services

Spørsmålet er hva ILO legger i begrepet om "essential services". ILOs CFA uttalte i NITO-saken fra 1981 at:

"... The principle that although industrial action such as strikes by workers is generally recognised as a legitimate means of defending their occupational interests, this could be restricted or even prohibited in the civil service or in essential services in the strict sense of the term, i.e. services whose interruption would endanger the existence or well-being of the whole or part of the population, under this criterion, the Committee has considered that, for instance, the hospital sector is an essential service."¹⁰⁶

Norge griper, som vist i kapittel 4 og som vi nedenfor skal se nærmere på, inn i arbeidstviser med begrunnelser som ikke alltid sammenfaller med det ILO mener er vilkåret for inngrep, og heller ikke på en slik måte ILO mener er i overensstemmelse med konvensjonene. CFAs uttalelser ovenfor synliggjør at det er en meningsforskjell mellom norske myndigheter, og ILO når det gjelder hva som skal være tilstrekkelig grunnlag for inngrep i rett til arbeidskamp.

I heismontørsaken fra 2004 var både staten og EL og IT-forbundet, der sistnevnte hadde klaget saken inn til ILO, enige om at heissektoren ikke gikk inn under det ILO anså som "essential services". Myndighetene sa i sine uttalelser at de etter fem måneder med streik anså konflikten som fastlåst, og sa seg videre enige med EL og IT-forbundet i at heisfaget ikke utgjorde en "essential service". Men de mente at en streik i sektoren potensielt kunne utgjøre en fare for liv og helse.¹⁰⁷ Komiteen uttalte om bakgrunnen for inngrepet at:

¹⁰⁶ Ibid. avsnitt 467.

¹⁰⁷ CFA sak nr. 2484 (Norge), avsnitt 1085, 1086, 1088.

"While the Committee considers that elevator services are not essential in the strict sense of the term, and taking due note that some of the services were provided over the course of the strike, the Committee does recognize that the lasting absence of qualified maintenance of elevators and provision of basic services could potentially create a danger to public health and safety."¹⁰⁸

Dette innebærer at ILOs CFA, slik som partene, heller ikke ser på heisektoren som en "essential service", men heller ikke avviste at et fravær av heismontørtjenester kan utgjøre en fare for liv og helse på grunn av blant annet tidsaspektet i saken.

Et annet spørsmål er om ILO anser finansielle tjenester for å være "essential services". Dette fikk man en avklaring på i klagesaken fra finansnæringen i 2006.¹⁰⁹ I forkant av inngrepet var det klart at arbeidskonflikten ville gi store konsekvenser for blant annet pensjonister som ikke ville få utbetalt pensjonen sin, og at "betalingsformidlingen utgjør samfunnskritisk infrastruktur som det er av vesentlig betydning å opprettholde".¹¹⁰ Det går frem av ILOs gjennomgang av saken at de ikke anså finansielle tjenester for å utgjøre "essential services", men at konflikten kunne ha alvorlig konsekvenser.¹¹¹

Denne type argumentasjon der CFA avviser at sektoren er "essential services", men samtidig uttrykker forståelse for at situasjonen kunne være vanskelig for samfunnet, finner man igjen også i andre av sakene i ILOs CFA som er forbundet med Norge. Dette så man også i den tidligere klagesaken fra Det norske maskinistforbund (DNMF) i 1992, der spørsmålet var om ferge drift var ansett for å være en del av "essential services". Norske myndigheter fremholdt at streiken ville skade norsk industri og være isolerende for lokalbefolkningen i Norge der fergetrafikk var eneste forbindelse til fastlandet. Argumentasjonen kan tas til

¹⁰⁸ Ibid. avsnitt 1093.

¹⁰⁹ CFA sak nr. 2545 (Norge)

¹¹⁰ Ot.prp. nr. 93 (2005-2006) s. 4.

¹¹¹ CFA sak nr. 2545 (Norge) avsnitt 1152.

inntekt for at norske myndigheter anså intervensjonen for å være i tråd med ILOs konvensjoner, og at det var "essential services" det ble grepet inn overfor. CFA uttalte at transportmidler ikke var "essential services in the strict sense of the term", men de hadde forståelse for at fergestans kunne være vanskelig for befolkningen. CFA fremholdt likevel at dette måtte avhjelpes på andre måter enn med inngrep med tvungen lønnsnemnd i arbeidskampen.¹¹²

Et interessant spørsmål er om et inngrep som begrunnes i en helhetlig vurdering på grunn av det nære forholdet mellom ulike deler av offentlig sektor og den totale effekten av en arbeidskonflikt, er i overensstemmelse med ILOs konvensjoner. Staten hevdet i klagesaken fra Norsk Lærerlag i 1988 at:

"These close connections between the various disputes mean that "it must be acceptable in relation to Conventions Nos. 87, 98 and 154 to consider the damaging effects of the strikes in the public sector as a whole", and to deal with all of them on the same legislative basis."¹¹³

Til dette uttalte CFA at:

"The Committee recognises that in certain highly exceptional circumstances the dislocation caused by industrial action in a number of "non-essential" sectors may cumulatively create a state of emergency such as to justify some curtailment of the right to strike - especially if the disputation is of extended duration ... However, the Committee does not consider that the effects of industrial disputation in Norway in May-June 1986 were such as to justify resort to compulsory arbitration in "non-essential" sectors such as teaching."¹¹⁴

¹¹² CFA sak nr. 1680, avsnitt 156, 160.

¹¹³ CFA sak nr. 1448, avsnitt 110.

¹¹⁴ Ibid. avsnitt 117.

ILOs CFA anerkjente at det er mulig å se flere streikerammede ikke-essensielle sektorer under ett, i en vurdering av om vilkåret "essential services" er oppfylt. Komiteen mente imidlertid at lærerstreiken hverken i seg selv eller sett i sammenheng med de andre streikene i offentlig sektor falt inn under betegnelsen "essential service".¹¹⁵ Komiteen kritiserte dermed Norge atter en gang for bruken av tvungen lønnsnemnd og anbefalte Norge å re-vurdere bruken.¹¹⁶ Denne type statlige helhetsvurderinger finner man i inngrep overfor offentlig sektor i blant annet 1992 og 1995, mens 1998-oppgjøret markerte starten på en ny retning. Se kapittel 4.3 s. 16.

Det er ovenfor gjort rede for en uenighet mellom Norge og ILO i forståelsen av begrepet "essential services". I tillegg er det en uenighet knyttet til hvilke proporsjoner inngrepene skal ha når myndighetene må gripe inn i en arbeidskonflikt. Dette innebærer at selv om ILO godtar at det har vært grunnlag for inngrep, medfører dette som regel ikke at de synes det er på sin plass med tvungen lønnsnemnd. Se kapittel 5.2.5 s. 39.

Norge har på nytt blitt klaget inn til ILO 20. april 2012,¹¹⁷ på bakgrunn av et tvungen lønnsnemndinngrep i tariffrevisjon våren 2012 mellom staten og Hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannende (UNIO), Akademikerne, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund (YS) og Norsk politiforening (NPF).

5.2.4 Kritikk av inngrep i tilknytning til oljesektoren.

Norge har som nevnt hatt en i all hovedsak økonomisk begrunnet inngrepsrekke i oljesektoren. Oljesektoren har åpenbare forbindelseslinjer til grunnpilarene i norsk økonomi og inntektspolitikk.

¹¹⁵ Ibid. avsnitt 117.

¹¹⁶ Ibid. avsnitt 123.

¹¹⁷ CFA sak nr. 2943 (Norge)

OFS fikk behandlet en klage om norske myndigheters bruk av tvungen lønnsnemnd hos ILO for første gang i 1984.¹¹⁸ Dette gjaldt brudd på ILOs konvensjoner nr. 87 og 98 på bakgrunn av myndighetenes inngrep i 1980, 1981 og 1982. Senere klaget de myndighetene inn til ILO i 1986¹¹⁹ og i 1991.¹²⁰

OFS påpekte i 1984-saken at medlemmene av Rikslønnsnemnda blir utnevnt av staten, noe som de mente forringet statusen som upartisk og uavhengig nemnd. OFS hevdet i tillegg at de hadde vist samarbeidsvilje når det gjaldt å sørge for at sikkerheten på installasjonene ikke ble forringet som følge av konflikten. OFS baserte dessuten klagen på at tvungen lønnsnemndinngrep var med på å undergrave hele organiseringsviljen hos de ansatte, fordi kollektiv forhandling ikke førte til noen bedring av de ansattes arbeidsforhold og videre at staten blandet seg inn kun på grunn av økonomisk interesse, og ikke på grunn av "vital public interest".¹²¹

Staten på sin side tok først i betraktning det massive økonomiske tapet den vil lide ved en stopp i produksjon på Nordsjøen. Dermed bekreftet de OFS påstander om en økonomisk begrunnet intervensjon i streikeretten. En 15 dager lang streik i 1980 ble estimert å ha en prislapp på 2500 millioner kroner. I statens redegjørelse for det samfunnsmessige aspektet i saken anslo de at Nordsjøen direkte påvirket arbeidsplassen til 50 000 mennesker.

Staten poengterte videre at det ikke var dens intensjon å frata oljearbeiderne streikeretten, men at staten måtte ta i betraktning de inngripende virkningene en langvarig streik ville kunne ha for samfunnet. I tillegg var det lagt vekt på de spesielle vær- og teknologiutfordringene arbeidet i Nordsjøen medfører. Staten kommenterte OFS's innvendinger om Riks-

¹¹⁸ CFA sak nr. 1255 (Norge)

¹¹⁹ CFA sak nr. 1389 (Norge)

¹²⁰ CFA sak nr. 1576 (Norge)

¹²¹ CFA sak nr. 1255 (Norge), avsnitt 173, 175, 177, 178.

lønnsnemndas sammensetning med at OFS ikke hadde uttrykt bekymring for dette ved selve saksgangene i 1980, 1981 og 1982. På bakgrunn av dette hadde de vurdert konflikten i Nordsjøen til å være av en slik karakter at de måtte gripe inn.¹²²

Komiteen gav OFS medhold i at inngrepene representerte et brudd på ILOs konvensjoner nr. 87 og nr. 98 og viste også til begrunnelsen fra NITO saken i 1981.¹²³

OFS klaget for andre gang¹²⁴ norske myndigheter inn for brudd på ILOs konvensjoner, i det man kan kalle det store streikeåret 1986¹²⁵ (se kapittel 4.4 s. 21). OFS henviste da til de innvendingene mot tvungen lønnsnemnd som de kom med i den tidligere saken fra 1984.¹²⁶ OFS kalte statens bekymringer rundt sikkerheten i Nordsjøen ved en streik for et "mock argument".¹²⁷

Det er verdt å merke seg i statens svar at de hevdet at bruken av tvungen lønnsnemnd i denne saken var i overensstemmelse med forpliktelsene etter ILOs konvensjoner.¹²⁸ Dette standpunktet kan man sette spørsmålstegn ved, sett på bakgrunn av ILOs tidligere uttalelser.

Det er tydelig nok en gang at ILOs CFA ikke anser bruk av tvungen lønnsnemnd i oljesektoren for å falle inn under "essential services in the strict sense of the term", der ILO anser det som greit å begrense eller nekte retten til streik. Ettersom oljesektoren, ifølge CFA, ikke er "services the interruption of which would endanger the life, personal safety or health of the whole or part of the population".¹²⁹

¹²² CFA sak nr. 1255 (Norge), avsnitt 182, 183, 184, 186, 187.

¹²³ CFA sak nr. 1099 (Norge)

¹²⁴ CFA sak nr. 1389 (Norge)

¹²⁵ 1 million dagsverk bort i streik. NTB (2010).

¹²⁶ CFA sak nr. 1255 (Norge)

¹²⁷ CFA sak nr. 1389 (Norge), avsnitt 199.

¹²⁸ Ibid. avsnitt 207.

¹²⁹ Ibid. avsnitt 209, 214.

Da OFS fikk behandlet sin sak i ILO en tredje gang, når myndighetene tok i bruk tvungen lønnsnemnd i forbindelse med en lovlig iverksatt streik juni 1990, fikk OFS igjen medhold i at bruken av tvungen lønnsnemnd representerte et brudd på rettighetene etter konvensjonen. Dette på bakgrunn av at CFA "has to express doubts as to the compelling need to have had recourse to compulsory arbitration in the dispute in question".¹³⁰ Staten hadde grepet inn med tvungen lønnsnemnd 36 timer etter iverksatt streik.¹³¹

5.2.5 ILO om tvungen lønnsnemnd som virkemiddel og alternative løsninger

Spørsmålet er i denne sammenheng hvordan ILOs CFA forholder seg til bruken av tvungen lønnsnemnd som virkemiddel og om CFA eventuelt ser for seg noen alternativer. I Heismontørsaken fra 2006 uttalte CFA at:

"... compulsory arbitration to end a collective labour dispute and a strike is acceptable if it is at the request of both parties involved in a dispute, or if the strike in question may be restricted, even banned, i.e. in the case of a dispute in the public services involving public servants exercising authority in the name of the State or in essential services in the strict sense of the term, namely those services, the interruption of which would endanger the life, personal safety or health of the whole or part of the population."¹³²

Man ser her at ILOs CFA setter opp svært snevre rammer for når de godtar et forbud mot arbeidskamp, slik staten legger opp til i bruken av tvungen lønnsnemnd.

¹³⁰ CFA sak nr. 1576 (Norge) avsnitt 115.

¹³¹ Ibid. avsnitt 113.

¹³² CFA sak nr. 2484 (Norge) avsnitt 1093.

Finansforbundet klaget inn norske myndigheters bruk av tvungen lønnsnemnd i en konflikt mellom Finansforbundet og Finansnæringens Arbeidsgiverforening (FA) våren 2006 inn til ILO. Se også kapittel 4.3.2 s. 18. Komiteen uttalte at:

"The Committee expects that, in the future, unless it faces an emergency situation, which would endanger the life, personal safety or health of the whole or part of the population, the Government will avoid enacting legislation which has the effect of bringing to an end all industrial action in a dispute, especially where it relates to a sector that cannot be considered essential in the strict sense of the term and for which no particular difficulties have arisen to justify the imposition of a minimum service, such as the insurance sector in this case, and that consideration will be given to the negotiation or determination of a minimum maintenance service in a sector such as the banking sector, rather than imposing an outright ban on industrial action through the imposition of compulsory arbitration." ¹³³

Den samme type formulering der CFA ser for seg alternative handlingsmåter til tvungen lønnsnemnd, som for eksempel minimumsbemanning og utvidet forhandlingsrett, finner man også i tidligere CFA-anbefalinger vedrørende norske tvungen lønnsnemndinngrep. ¹³⁴

5.3 Sosialpakten

Den europeiske sosialpakten av 18. oktober 1961 ble ratifisert av Norge i 1962 og trådte i kraft i 1965. Norge ratifiserte den reviderte europeiske sosialpakt av 3. mai 1996 i 2001, og den trådte i kraft samme år.

¹³³ CFA sak nr. 2545 (Norge) vedrørende lov av 16.06.2006 nr. 19.

¹³⁴ Se blant annet CFA sak nr. 2484 (Norge), avsnitt 1096 vedrørende lov av 16.06.2006 nr. 19. CFA sak nr. 1763 (Norge) avsnitt 449 vedrørende lov av 16.06.1992. CFA sak nr. 1680 (Norge) avsnitt 160 (a) vedrørende lov av 12.06.1992 nr. 54.

Retten til å føre kollektive forhandlinger og benytte kampmidler følger av artikkel 6 i 1961-konvensjonen, som er den første folkerettslige konvensjonen Norge har ratifisert der forhandlingsretten og rett til arbeidskamp følger direkte av ordlyden.

"Med sikte på å sikre den effektive utøvelsen av retten til å føre kollektive forhandlinger forplikter de kontraherende parter seg til:

1. å fremme fellestrådslagning mellom arbeidstakere og arbeidsgivere,
2. å fremme, når det er nødvendig og hensiktsmessig, ordninger for frivillige forhandlinger mellom arbeidsgivere eller arbeidsgiverorganisasjoner og arbeidstakerorganisasjoner om fastsetting av lønns- og arbeidsvilkår ved tariffavtaler,
3. å arbeide for å opprette og gjøre bruk av egnede meklings- og frivillig voldgiftsinstanser til å løse arbeidstvister, og anerkjenner
4. arbeidstakernes og arbeidsgivernes rett til kollektive tiltak i interessekonflikter, herunder retten til å streike, med de innskrenkninger som følger av tidligere inngåtte tariffavtaler."

Enhver intervensjon i rett til arbeidskamp må skje på bakgrunn av de vilkår sosialpaktens artikkel 31 (artikkel G i den reviderte sosialpakten) oppstiller. Dette innebærer at vedtak om tvungen lønnsnemnd kan benyttes der arbeidskampen utgjør en trussel mot "offentlige interesser, den nasjonale sikkerhet og helse og moral i samfunnet". Det ble ved ratifikasjon av konvensjonen lagt til grunn at norsk praksis med tvungen lønnsnemnd var i overensstemmelse med begrensningene etter artikkel 31.¹³⁵

Etterlevelsen av sosialpakten følges i første rekke gjennom periodisk rapportering fra medlemslandene og kontroll på grunnlag av disse.¹³⁶ ECSR utarbeider "conclusions" for det enkelte medlemslands overholdelse av konvensjonen. ECSR har behandlet saker der

¹³⁵ St.prp. nr. 100 (1961-62) s. 3.

¹³⁶ European Committee of Social Rights (ECSR) innhenter også informasjon gjennom egne kanaler jfr. Stein Evju 2001 s. 22.

organisasjonsfrihet har vært temaet.¹³⁷ På bakgrunn av ECSR "decisions" har Ministerkomiteen gitt stater rekommendasjoner om statlige anliggende. Norge fikk en rekommendasjon mot seg fra Ministerkomiteen som gjaldt brudd på Sosialpakten artikkel 6 (4) i 1993, og en "warning" fra Regjeringskomiteen om brudd på samme artikkel i 2000.¹³⁸

På bakgrunn av tilleggsprotokoll nr. 3, kan arbeidslivets parter og organisasjoner klage inn medlemslandene for brudd på konvensjonen. Det er ikke registrert noen klager på Norge om lønnsnemndinngrep, gjennom den kollektive klageadgangen.

Sosialpaktkomiteen har gitt uttrykk for at når staten skal gripe inn med tvungen lønnsnemnd, må dette skje på bakgrunn av en vurdering av konfliktens konsekvenser i hver enkelt sak, og ikke i form av en generell fullmakt.¹³⁹ Der en stat har permanente regler som tillater inngrep i rett til arbeidskamp, må disse vurderes på bakgrunn av artikkel G.¹⁴⁰

Europarådets organer har en rekke ganger i rapporter kritisert Norges bruk av tvungen lønnsnemnd med ILOs saker som bakteppe, og hevdet at den ikke er i overensstemmelse med Norges forpliktelser etter konvensjonens artikkel artikkel G (1) jfr. artikkel 6 (4).¹⁴¹

Et eksempel på dette har man i Sosialpaktkomiteens "conclusions" fra 2010, som er basert på den norske statens innrapportering fra 2009. ECSR så på lønnsnemndinngrepene i ambulansehelikoptersaken fra 2006,¹⁴² heismontørsaken fra 2005¹⁴³ og finanssektorsaken i 2006.¹⁴⁴ ECSR gav uttrykk for at ambulansepilotsaken fra 2006 ble "prima facie" dekket av

¹³⁷ <http://hub.coe.int/>.

¹³⁸ NOU 2001: 14 s. 36.

¹³⁹ Conclusions XIV-1 (1998) 620-621 jfr. Stein Evju 2011 s. 223.

¹⁴⁰ Stein Evju 2011 s. 223.

¹⁴¹ St. meld. Nr. 9: Noregs deltaking i Europarådet i 1994 s. 8.

¹⁴² Lov av 03.03.2006 nr. 5.

¹⁴³ Lov av 02.2005 nr. 9.

¹⁴⁴ Lov av 16.06.2006 nr. 19.

unntaket etter artikkel G, og at det dermed ikke var nødvendig å gå nærmere inn på grunnlaget for tvungen lønnsnemnd.¹⁴⁵

ECSRs uttalelser om heismontørsaken fra 2005 kan illustrere hvilke hensyn som spiller inn i at de anser et inngrep i rett til arbeidskamp for å gå inn under artikkel G ettersom:

"The restriction was provided for by law pursued a legitimate aim the protection of rights and freedom of others and public health and was necessary in a democratic society in that it was proportionate. In reaching this conclusion the Committee has noted the duration of the strike, the increasing public safety concerns and the effect on persons with disabilities and elderly persons as well as others."¹⁴⁶

Motsetningsvis mente ECSR at inngrepet overfor finanssektoren ikke gikk klar av artikkel 6 (4) jfr. artikkel G idet:

"Even though the strikes in the cases at hand may have had important consequences on the economy and animal welfare, these being the primary considerations on which state intervention to terminate the strikes was based, the Committee considers that it has not been sufficiently established that the intervention was necessary, the allegations being very vague, for the protection of the rights and freedoms of others or for the protection of public interest, national security, public health or morals and that it fell within the limits of Article G of the Revised Charter. The Committee therefore considers that the recourse to compulsory arbitration was not in conformity with Article 6§4 of the Revised Charter."¹⁴⁷

Det går frem av ECSR "conclusions", at statens praksis ikke ble ansett for å være i tråd med artikkel 6 (4).¹⁴⁸ Disse uttalelsene fra ECSR illustrerer at vernet av rett til arbeidskamp

¹⁴⁵ ECSR Conclusions 2010 (NORWAY) s. 16.

¹⁴⁶ Ibid. s. 16.

¹⁴⁷ Ibid. s. 17.

¹⁴⁸ Ibid. s. 17.

etter artikkel 6 (4) jfr. artikkel 31 (artikkel G), er mer omfattende enn det som kan ha vært Norges intensjoner ved ratifikasjon.¹⁴⁹

I begrunnelsene for bruken av tvungen lønnsnemnd i Norge har man de senere årene lagt opp til likelydende redegjørelser for forholdet til Sosialpakten. Et eksempel på dette finner man i begrunnelsene for lønnsnemndinngrep overfor forbundene Delta, Parat og Bibliotekarforbundet og Spekter i 2010. Arbeidsdepartementet uttalte at:

"Sosialpakten under Europarådet har i artikkel 6 nr. 4 en tilsvarende bestemmelse som verner streikeretten. Artikkel 6 må imidlertid ses i sammenheng med artikkel G, som åpner for at det ved lov kan foretas begrensninger i streikeretten som er nødvendige i et demokratisk samfunn til vern av andre menneskers frihet og rettigheter, eller til vern av offentlige interesser, den nasjonale sikkerhet og moral i samfunnet." Og videre at "et vedtak om tvungen lønnsnemndbehandling av tvisten i den omhandlede arbeidskonflikten er innenfor rammen av de konvensjoner Norge har ratifisert ... dersom det skulle påvises motstrid ... mener departementet at det uansett er nødvendig å gripe inn i konflikten".¹⁵⁰

5.4 EMK

Den europeiske menneskerettskonvensjonen ble ratifisert av Norge i 1952 og gjort til norsk lov ved menneskerettsloven i 1999.¹⁵¹ EMK artikkel 11 verner ifølge ordlyden organisasjonsfriheten.

"1. Enhver har rett til fritt å delta i fredelige forsamlinger og til frihet til forening med andre herunder rett til å danne og slutte seg til fagforeninger for å verne sine interesser.

¹⁴⁹ St.prp. nr. 100 (1961-62) s. 3.

¹⁵⁰ Anordningsforedraget til provisorisk anordning av 13.08.2010 s. 4.

¹⁵¹ NOU 2001: 14 s. 157.

2. Utøvelsen av disse rettigheter skal ikke bli undergitt andre innskrenkninger enn de som er foreskrevet ved lov og er nødvendige i et demokratisk samfunn av hensyn til den nasjonale sikkerhet eller offentlige trygghet for å forebygge uorden eller kriminalitet for å beskytte helse eller moral eller for å beskytte andres rettigheter og friheter. Denne artikkel skal ikke hindre at lovlige innskrenkninger blir pålagt utøvelsen av disse rettigheter for medlemmene av de væpnede styrker av politiet og av statsforvaltningen."

Den Europeiske Menneskerettsdomstolen (EMD) har behandlet saker om organisasjonsfrihet med hjemmel i artikkel 11 som nedenfor nevnt. Betydningen EMK artikkel 11 har for organisasjonsfrihet og rett til streik, har også vært drøftet av Høyesterett.

I Rt.1997 s. 580 fikk man en retningsgivende dom på om artikkel 11 var ansett å beskytte retten til streik i Norge. Saken dreide seg om et inngrep på bakgrunn av hovedsakelig økonomiske hensyn. Høyesterett avviste at artikkel 11 beskyttet retten til streik.¹⁵² Likevel har det i etterkant av Rt. 1997 s. 580 blitt satt spørsmålstegn ved om artikkel 11 beskytter forhandlingsfriheten og rett til arbeidskamp.¹⁵³ Saken ble klaget inn av to medlemmer av OFS til EMD for brudd på artikkel 11, på grunn av urettmessig inngrep i streikeretten og inngrep med tvungen lønnsnemnd. EMD så blant annet på at avbruddet i oljeproduksjonen hadde inngripende økonomiske konsekvenser både for Norge som leverandør og for handelspartnere i Europa. Fem år etter innsendt klage ble klagen avvist av EMD. Norge ble dermed "frifunnet" i menneskerettighetsdomstolen på bakgrunn av at EMD anså saken for åpenbart grunnløs.¹⁵⁴ Som Michael Reiertsens skriver er EMDs dommer fastsetelsesdommer. Dette innebærer at det i den konkrete saken avgjøres om EMK er krenket eller ikke.¹⁵⁵

¹⁵² Rt.1997 s. 580 (592).

¹⁵³ NOU 2001: 14 s. 157.

¹⁵⁴ ECHR Application no. 38190/97, del C: 2.

¹⁵⁵ Michael Reiertsen 2007 s. 228.

I *Demir and Baykara v. Turkey*¹⁵⁶ i 2008 kom det et historisk veiskille i forståelsen av EMK artikkel 11. Saken dreide seg om Demir og Baykara medlem av og president i fagforeningen Tüm Bel Sen. EMD tok stilling til om ansatte i forlengelse av at de hadde adgang til å organisere seg, også kunne inngå kollektive avtaler. Demir og Baykara tok saken til EMD i 1996, og i 2006 forelå det en avgjørelse som gav klagerne medhold i at organisasjonsfriheten etter artikkel 11 var krenket. Tyrkia ønsket imidlertid at saken skulle behandles i EMDs storkammer, og der forelå avgjørelse i 2008 som bekreftet dommen fra 2006.

De tyrkiske domstolene hadde i saksgangen drøftet ILOs konvensjoner som bakgrunn for de offentlige ansattes rett til å organisere seg og inngå kollektive tariffavtaler. Det er dermed interessant at Demir og Baykara, og fagforeningen, ikke tok saken til ILO men til EMD. Individider har imidlertid ikke klageadgang til ILO.

Et interessant aspekt som kommer frem i dommen er at EMD ikke skiller mellom folkerettslige konvensjoner som et land har ratifisert og folkerettslige konvensjoner landet ikke har ratifisert i arbeidet med å identifisere den folkerettslige bakgrunnsretten. Dette gjelder når de anser det for å være en internasjonal konsensus i spørsmålet.¹⁵⁷ I drøftelsen tok EMD for seg de folkerettslige forpliktelsene Tyrkia var bundet av, som EMD anså for å verne organisasjonsfriheten, herunder ILOs konvensjoner. Videre redegjorde EMD for organisasjonsfrihetens innhold. Blant annet kom det frem at det i dette ligger en rett for arbeidstakerforeningen til å "seek to persuade" arbeidsgiveren/arbeidsgiverforeningen.¹⁵⁸ EMD nevner i denne forbindelse ikke arbeidsgivers eventuelle organisasjonsfrihet. Tyrkia ble dømt for inngrep i organisasjonsfriheten og inngrepet ble ansett å være uproporsjonert

¹⁵⁶ ECHR Application no. 34503/97.

¹⁵⁷ Ibid. fra premiss 69.

¹⁵⁸ Ibid. se spesielt premiss 145 og premiss 154.

og uforholdsmessig. EMD fastslo at retten til å drive kollektive forhandlinger var vernet av artikkel 11, med de begrensingene som følger av artikkel 11.¹⁵⁹

Igjen sto spørsmålet om EMK vernet rett til arbeidskamp som en essensiell rettighet. I *Enerji Yapi-Yol Sen v. Turkey* bygget EMD videre på prinsippene fra *Demir and Baykara*-dommen. *Enerji Yapi-Yol Sen v. Turkey* dreide seg om hvorvidt det var i strid med forpliktelsene etter EMK artikkel 11 at tyrkiske myndigheters la ned forbud mot arbeidskamp i etterkant av at *Enerji Yapi-Yol Sen*, en fagforening, hadde varslet streik i offentlig sektor. EMD uttalte om grunnlaget for sin avgjørelse at:

"Such interference violates article 11 of the Convention, unless it is "prescribed by law", aimed at one or more of the legitimate ends enumerated in paragraph 2 of article 11 of the Convention, and "necessary in a democratic society."¹⁶⁰

EMD avgjorde at tyrkiske myndigheters forbud mot streik utgjorde et brudd på EMKs artikkel 11, ettersom domstolen ikke anså den statlige intervensjonen i streiken som "necessary in a democratic society" jfr. artikkel 11 (2).¹⁶¹ Dette har av noen blitt tatt til inntekt for at EMKs artikkel 11 ikke bare verner forhandlingsrett slik det går frem av *Demir and Baykara v. Turkey*, men også for at EMD kan bevege seg i retning av at rett til streik kan utgjøre en essensiell rettighet.¹⁶²

¹⁵⁹ Ibid. premiss 154.

¹⁶⁰ ECHR Application no. 68959/01, premiss 25.

¹⁶¹ Ibid. premiss 29-34.

¹⁶² K.D. Ewing og John Hendy 2010 s. 14-16

6 Norske svar

6.1 Innledning

Norge har under årenes løp kommet med ”svar” på innspillene de har mottatt i folkerettslig sammenheng når det gjelder bruken av tvungen lønnsnemnd, herunder kritikk fra ILO. For det første har man som ovenfor nevnt enkelte drøftelser av de folkerettslige forpliktelsene i vedtakene om inngrep med tvungen lønnsnemnd. For det andre har man norske svar på klagen til ILO. For det tredje har man de norske utredningsutvalg som har utredet tvungen lønnsnemndproblematikken, blant annet i NOU 2001:14 *Vårens vakreste eventyr...?*. For det fjerde har man de formelle tiltak, og tilløp til tiltak for å komme mer i overensstemmelse med folkeretten. Dette kan innføringen av menneskerettsloven fra 1999 ses som eksempel på.

I kjølvannet av de sakene der ILO har uttrykt kritikk, er det interessant om norske myndigheter har forandret sine begrunnelser for, og antall lønnsnemndinngrep.

6.2 Tilsvar i tilknytning til enkeltsaker

6.2.1 1962-1981

I forbindelse med inngrepet med tvungen lønnsnemnd i 1962 overfor Norges Farmaceutiske Forening og Norges Apotekerforening, som foranledninget den første norske klagen til ILO, uttalte Sosialdepartementet i brev til Kommunal- og arbeidsdepartementet:

”Ved en eventuell streik ... er det åpenbart at apotekerne ... ikke vil make å utføre alt det arbeid som av sikkerhetsmessige grunner er tillagt det fagutdannende

personale ... En kan derfor ikke se bort fra at den reduksjon av apotekenes funksjonsdyktighet som en arbeidsnedleggelse vil medføre, kan gå ut over folks liv og helse."¹⁶³

Staten valgte med andre ord å gripe inn på bakgrunn av en vurdering av hvilke faktiske konsekvenser konflikten ville kunne få for folkehelsen, ved at blant annet leveringskapasiteten til norske sykehus ville bli redusert. Se i kapittel 4.2 s. 11 om lignende begrunnelser. I etterkant av sakens behandling i ILO hadde man ingen offentlig utredning av den folkerettslige siden av bruken av tvungen lønnsnemnd. Norge protesterte heller ikke på det konvensjonsbaserte vernet av organisasjonsfriheten, som fremgår av ILOs klagebehandling i 1963.¹⁶⁴ I etterkant av saken var det for Norges vedkommende lenge tilsynelatende stille rundt det folkerettslige aspektet av tvungen lønnsnemndproblematikk.

Det man kaller NITO-konflikten fra 1981, førte til at man måtte ta et standpunkt til de folkerettslige konvensjonene, og hva man folkerettslig hadde forpliktet seg til på det kollektivarbeidsrettslige området. I Kommunal- og helsedepartementets forslag redegjør departementet for grunnlaget for en statlig intervensjon. Spesielt ble det i vedtaket lagt vekt på bedriftens økonomiske forhold og produksjonsevne ved en arbeidsstans. Dessuten ville en eventuell opptrapping av konflikten påvirke produksjon og sikkerhet i Nordsjøen.¹⁶⁵ Den delen av begrunnelsen som omhandler produksjon og sikkerhet i Nordsjøen, er i et historisk perspektiv blitt en gjenganger i tvungen lønnsnemndsaker i oljesektoren.¹⁶⁶ Kommunal- og arbeidsdepartementets forslag omtalte kun den ene siden av en tosidig konflikt, og valgte tilsynelatende å unnlate å drøfte grunner som talte for ikke å vedta tvungen lønnsnemnd.

¹⁶³ Brev fra Sosialdepartementet til Kommunal- og arbeidsdepartementet datert 24. september 1962 jfr. anordningsforedraget til provisorisk anordning om lønnsnemndbehandling av arbeidstvisten mellom apotekere og farmasøyter i samband med tariffrevisjon 1962, side 2, 28.09.1962.

¹⁶⁴ NOU 2001: 14 s. 158.

¹⁶⁵ Anordningsforedraget til provisorisk anordning av 21.08.81 s. 2.

¹⁶⁶ Se blant annet provisorisk anordning av 25.08.81.

Denne tilnærmingen er hovedregelen for begrunnelsene som er gitt for vedtak om tvungen lønnsnemnd i Norge. NITOs synspunkter kom fram i klagesaken til ILO.¹⁶⁷

Da saken ble klaget inn til ILO, kan det ha kommet som en overraskelse på tross av klagen 20 år tidligere.¹⁶⁸ Staten gav i tilsvaret på klagen i NITO-saken uttrykk for sin forståelse av ILOs uttalelse fra 1963,¹⁶⁹ noe som er vesentlig for forståelsen av statens påfølgende stilling i kjølvannet av 1963-saken.

"The Government states that in only one case has it previously been questioned whether this practice of ad hoc legislation is in accordance with the international Conventions ratified by Norway: Case No. 317 was examined by the Committee on Freedom of Association in 1963 and its findings, in the Government's opinion, did not criticise the manner in which the Government had dealt with the matter."¹⁷⁰

Det ovenstående er formulert annerledes i departementets forslag til svar til ILO, i brev datert 15. april 1982. Der skrev de at "saken foranlediget ikke kritikk mot den norske regjeringens handlemåte".¹⁷¹

6.2.2 1983-2012

A. Generelt om tilsvaret med referanse til ILOs vilkår "essential services".

¹⁶⁷ CFA sak nr. 1099 (Norge), fra avsnitt 451.

¹⁶⁸ NOU 2001:14, s. 158.

¹⁶⁹ CFA sak nr. 317 (Norge)

¹⁷⁰ CFA sak nr. 1099, avsnitt 458.

¹⁷¹ Brev fra Kommunal- og arbeidsdepartementet til Sosialdepartementet merket "1188/82 M2 TØ/VS", datert 15. april 1982 s. 3 avsnitt 2.

Forholdet til ILO nevnes eksempelvis ikke i begrunnelsene for tvungen lønnsnemnd overfor Norsk Lærerlag i 1986,¹⁷² og heller ikke i begrunnelsene for tvungen lønnsnemnd overfor kommunal sektor i 1992.¹⁷³ Det er oppsiktsvekkende ettersom Norge i 1988 fikk kritikk for bruken av tvungen lønnsnemnd i 1986 i saken om Norsk Lærerlag.¹⁷⁴ Det er interessant hvordan forholdet til ILO nevnes i andre saker, der inngrepene kan anses å være mer konvensjonsvennlige. Blant annet gjelder dette inngrepet med tvungen lønnsnemnd i 1992 i arbeidstvisten mellom Det norske maskinistforbund og Rederienes Landsforening (NHO).¹⁷⁵ Departementet sa om forholdet til ILO:

"Kommunaldepartementet har nøye overveid om et vedtak om bruk av tvungen lønnsnemnd i de pågående konfliktene vil kunne gjøres innenfor rammen av konvensjonene. Departementet er kommet til at det på grunn av bosettingsstrukturen langs norskekysten uten andre alternativer til transport av personer og gods, foreligger en så vidt spesiell situasjon at det må ligge innenfor rammen av konvensjonene å løse konfliktene ved bruk av tvungen lønnsnemnd."¹⁷⁶

Staten ble senere klaget inn til ILO for uforholdsmessig inngrep i rett til arbeidskamp, og ILO anbefalte Norge å endre bruken av tvungen lønnsnemnd.¹⁷⁷ Se kapittel 5.2.3 s. 34.

Fellesorganisasjonen (FO) klaget inn norske myndigheter for brudd på ILOs konvensjoner nr. 87 og nr. 98 etter tvungen lønnsnemnd våren 1992.¹⁷⁸ Se kapittel 4.3.2 s. 18. Av norske myndigheters argumenter til ILO gikk det frem at man anså bruken av tvungen lønnsnemnd som samfunnsmessig nødvendig. Men de understrekte samtidig at de hadde

¹⁷² Ot.prp. nr. 70 (1985-86)

¹⁷³ Ot.prp. nr. 95 (1991-92)

¹⁷⁴ CFA sak nr. 1448 (Norge)

¹⁷⁵ Lov 12.06.1992 nr. 54

¹⁷⁶ Ot.prp. nr. 92 (1991-92) s. 3.

¹⁷⁷ CFA sak nr. 1680 (Norge)

¹⁷⁸ CFA sak nr. 1763 (Norge)

begynt å se på hva som kunne gjøres med tvungen lønnsnemndssystemet for å komme mer på linje med ILOs konvensjonsbaserte vilkår.¹⁷⁹

Disse uttalelsene kan tyde på en holdningsendring hos norske myndigheter, i hvordan de ser på de folkerettslige forpliktelsene. ILOs CFA gav FO medhold i at bruken av tvungen lønnsnemnd ikke var forenelig med prinsippet om organisasjonsfrihet og retten til streik.¹⁸⁰ Komiteen bemerket norske myndigheters gjentatte forsikringer om arbeidet med å komme i overensstemmelse med forpliktelsene etter ILO, men presiserte samtidig at de måtte involvere partene i arbeidslivet i en slik prosess.¹⁸¹

I 1995 drøftet Kommunal- og arbeidsdepartementet forholdet til folkerettslige forpliktelser, herunder ILO og sosialpakten, i motsetning til oppgjøret i 1992 der forholdet til folkerettslige forpliktelser ikke er nevnt. Kommunal- og arbeidsdepartementet uttalte;

"at et vedtak om tvungen lønnsnemnd i de omhandlede arbeidskonfliktene trolig er innenfor rammene av konvensjonene. Departementet mener at det uansett ville ha vært uforsvarlig ikke å gripe inn i konfliktene".¹⁸²

Dette er en prinsipiell uttalelse som med årenes løp har blitt standard, se kapittel 4.3.2.

Når det gjelder lønnsnemndinngrepet i arbeidstvisten mellom Finansforbundet og Finansnæringens Arbeidsgiverforening i 2006, drøftet departementet ikke konkret om de anså saken for å falle inn under unntaket for "essential services" etter ILOs standard. Derimot hevder de, som ovenfor nevnt, at vedtak om tvungen lønnsnemnd er "innenfor rammen av de konvensjoner Norge har ratifisert".

¹⁷⁹ Se også tidligere saker der Norge nevner arbeidet med å komme mer på linje med forpliktelsene etter ILO, se CFA sak nr. 1576, rapport 279, avsnitt. 117 og CFA sak nr. 1680, rapport 291, avsnitt. 149.

¹⁸⁰ CFA sak nr. 1763 (Norway), avsnitt 446.

¹⁸¹ Ibid. avsnitt 449 (a)-(c).

¹⁸² Ot.prp. nr. 66 (1994-95) s. 6-7.

B. Spesielt om oljesektoren.

I forbindelse med konflikten mellom Rederiansatte Oljearbeideres Forbund (ROF); tilsluttet OFS, og Arbeidsgiverforeningen for Skip og Offshorefartøyer (ASO) under tariffrevisjonen våren 1985, uttalte Kommunal- og arbeidsdepartementet i vedtaket om tvungen lønnsnemnd at:

"På bakgrunn av den måten ILO's organer har tolket konvensjonene om organisasjonsfrihet, har en nøye overveid om et vedtak om bruken av tvungen lønnsnemnd i den pågående konflikten vil kunne gjøres innenfor rammen av konvensjonene. Departementene er kommet til at forholdene i Nordsjøen er så vidt spesielle at en, til tross for at det kan være tvil om at bruk av tvungen lønnsnemnd kan gjøres innenfor rammen av konvensjonene, likevel må foreslå at konflikten løses ved tvungen lønnsnemnd."¹⁸³

Det ovenstående viser at departementet tre år etter NITO-saken har en bevisst holdning til ILOs konvensjoner, som tilsynelatende har manglet i tidligere vedtak om tvungen lønnsnemnd. Våren 1986 oppstod det en konflikt mellom OFS og LO på den ene siden og Norsk Oljeindustriarbeidsgiverforening (NOAF) på den andre siden, som endte i inngrep med tvungen lønnsnemnd.¹⁸⁴

Departementet sammenlignet varighetene på konfliktene i de sakene som tidligere var innklaget til ILO og den pågående. Etter departementets mening var varigheten på den daværende arbeidskonflikten av avgjørende betydning for forholdet til konvensjonene ettersom den var større både i varighet og omfang. Etter å ha foretatt en "samlet vurdering" endte

¹⁸³ Provisorisk anordning av 28.06.1985.

¹⁸⁴ Lov av 9. mai 1986 nr. 18.

departementet på at et eventuelt inngrep i konflikten ikke representerte et brudd på konvensjonene.¹⁸⁵

Man kan sette spørsmålstegn ved det at ILOs på dette tidspunkt fast etablerte kriterium om "essential services in the strict sense of the term" ikke ble nevnt. Når dette vilkåret ikke ble lagt som premiss for drøftelsen, er det vanskelig å se at departementet har tatt hensyn til ILOs innvendinger i de forutgående sakene i denne sektoren.

Ved revisjon av tariffavtalen mellom OFS og NHO/OLF våren 1990 nevnte departementet begrunnelser for inngrep som sammenfaller med dem gitt i tidligere år.¹⁸⁶ Også i denne saken ble forholdet til ILO tatt opp. Departementet sa om dette:

"ILO har i denne sammenheng reist kritikk mot norske myndigheters praksis og uttalt at de foretatte lovinngrep overfor arbeidstvister i oljesektoren ikke er i samsvar med prinsippene for organisasjonsfrihet. Spørsmålet om rekkevidden av ILO's kritikk har vært forelagt Rettsavdelingen i Utenriksdepartementet, som mener at norsk praksis ikke innebærer brudd på Norges folkerettslige forpliktelser.

Rettsavdelingen i Utenriksdepartementet mener at den norske praksis kan være avvikende fra det ILO mener bør være reglene, og fra den praksis som ILO anser er best egnet til å fremme prinsippene om kollektive forhandlinger."¹⁸⁷

Oppsummeringsvis ser man at departementet verken drøfter eller nevner ILOs vilkår om "essential services" i inngrepene overfor virksomheter tilknyttet gass- og oljesektoren. Det går tydelig frem av begrunnelsene for lønnsnemndinngrep i sektoren, at det var av hovedsakelig samfunnsøkonomiske hensyn de fant grunn til å gripe inn i streiken.¹⁸⁸ I etterkant av at tvungen lønnsnemndavgjørelser fra oljesektoren har vært forelagt ILO, ser det ikke ut

¹⁸⁵ Ot.prp. nr. 59 (1985-86) s. 3.

¹⁸⁶ Anordningsforedraget til provisorisk anordning av 02.07.1990 s. 1-2.

¹⁸⁷ Ibid. s. 4.

¹⁸⁸ Ibid. s. 4-5.

til at staten har forandret nevneverdig på argumentasjonen som ligger til grunn for avgjørelsene om tvungen lønnsnemnd i oljesektoren.

6.3 Rettspraksis

Etter inngrepet med tvungen lønnsnemnd i 1990¹⁸⁹ fortsatte oljearbeiderene streiken ved hjelp av arbeidsnedleggelse og blokkeringer. "Reaksjonen må sees i relasjon til at oljearbeiderne for sjette gang på ti år ble rammet av tvungen lønnsnevnd", uttalte OFS' leder Oddleiv Tønnesen.¹⁹⁰ Den ulovlige arbeidskampen som oppstod etter lønnsnemndinngrepet, ble behandlet i ARD 1990 s.118. Dommen er på mange måter en milepæl i tvungen lønnsnemndsspørsmålet og for forholdet til folkeretten. Spørsmålet var om den provisoriske anordningen kunne settes til side på bakgrunn av at den eventuelt kunne ansees som folkerettsstridig. Arbeidsretten avsa dom på bakgrunn av sin tolkning av anordningsforedraget. Retten uttalte at:

"Den uttalelse fra Utenriksdepartementets rettsavdeling som det i den sammenheng er vist til, vanskelig kan sies å harmonere med det syn på kontrollapparatets status og praksis, og konvensjonenes forståelse i lys av dette, som ILOs kompetente organer har gitt uttrykk for." Og videre at:

"Det er her vedtatt norske bestemmelser av lovs karakter. Det er gjort med full klarhet over at det fra folkerettslige organer kan bli fremholdt at dette ikke er i samsvar med norske konvensjonsforpliktelser." ¹⁹¹

Disse uttalelsene fra Arbeidsretten gav uttrykk for et dualistisk system i forhold til folkeretten, som ikke grep inn overfor den provisoriske anordningen. Den andre saken fra retts-

¹⁸⁹ Provisorisk anordning av 02.07.1990.

¹⁹⁰ "ILO får klage på Norge", ikke oppgitt artikkelforfatter, Dagens Næringsliv side 12, 02.05.1991.

¹⁹¹ ARD 1990 s.118 (125).

praksis som drøftet tvungen lønnsnemnd og forholdet til folkeretten i norsk rettspraksis er Rt. 1997 s. 580.

Hovedspørsmålet i Rt. 1997 s. 580 var om vedtaket om tvungen lønnsnemnd i arbeidstvisten mellom OFS og NHO/OLF våren 1994¹⁹² var ugyldig på bakgrunn av at den eventuelt var i strid med grunnloven eller Norges folkerettslige forpliktelser.

Retten bemerket at:

"Den norske stat har ikke på noe tidspunkt godtatt at bruk av tvungen lønnsnemnd i Norge når betydelige samfunnsmessige interesser tilsier det, skulle være i strid med ILO konvensjonene nr 87 og nr 98". Videre at "jeg kan ikke se at de til dels vidtgående begrensninger i adgangen til inngrep som ILO-organene går inn for, har holdepunkter i konvensjonstekstene slik de ble forhandlet og vedtatt" (s. 589).

Det som deretter leder til konklusjonen, er at

"konvensjoner om menneskerettigheter, avgjørelser av EMD og anerkjente folkerettslige prinsipper kan også få internrettslig virkning fordi norsk rett antas å være i samsvar med Norges folkerettslige forpliktelser. Dersom det er en klar motstrid mellom folkerettslige bestemmelser og norsk rett, vil imidlertid utgangspunktet måtte være at den interne rett går foran ... selv i tilfelle streikeforbudet skulle ha vært i strid med folkerettslige bestemmelser om vern av retten til streik, ville det følge av norsk rett at den provisoriske anordning om tvungen lønnsnemnd var gyldig".¹⁹³

Retten la dermed vekt på den norske stats forutsetninger ved inngåelse av konvensjonene, i motsetning til den dynamiske tolkningen som utviklingen har gått i retning av i folkeretten. Rt. 1997 s. 580 regnes av noen som utgangspunktet for norsk retts forhold til ikke-inkorporerte konvensjoner, men tar også for seg noen vesentlige drøftelser

¹⁹² Provisorisk anordning av 01.07.1994.

¹⁹³ Rt. 1997 s. 580 (593-594)

om bruken av tvungen lønnsnemnd. Rettens utlegninger om de folkerettslige aspektene har i teorien blitt kalt diskutabel.¹⁹⁴ Se om Rt. 1997 s. 580 og EMK i kapittel 5.4 s. 45.

Man kan historisk sett se tendenser i inngrepsrekken på at blant annet rent økonomiske begrunnelser har vært brukt i markant grad overfor virksomheter tilknyttet blant annet oljesektoren. Høyesterett og Arbeidsrett utfordrer ikke Stortinget og Regjeringens beslutninger når det gjelder hvilke hensyn som kan være grunnlag for bruk av tvungen lønnsnemnd, og når det er legitimt å gripe inn i arbeidskonflikter. Dette er i tråd med maktfordelingsprinsippet. Oljesektorens arbeidstakerorganisasjoner har funnet støtte hos ILO i sine klagesaker som omhandler statlig bruk av tvungen lønnsnemnd. Se kapittel 5.2.4.

6.4 Særskilt om norske ekspertutvalg.

6.4.1 NOU 1996: 14

I NOU 1996: 14 *Prinsipper for ny arbeidstvistlov* gav Arbeidsrettsrådet sin vurdering av prinsippene som lå til grunn for arbeidstvistlovgivningen. Her kom de med svar i forbindelse med den stadig tilbakevendende kritikken fra folkerettslige organer i tvungen lønnsnemndsspørsmålet.¹⁹⁵

Arbeidsrettsrådet gav uttrykk for at de anså det som;

"... ønskelig å komme over i en situasjon hvor lønnsoppgjørene gjennomføres uten bruk av tvungen lønnsnemnd. Arbeidsrettsrådet antar at myndighetene ikke kan unnvære adgangen til tvungen lønnsnemnd. Men bruken av dette

¹⁹⁴ Jan Fougner m.fl 2008 s. 41-42, Stein Evju 1999 s. 123.

¹⁹⁵ Se for eksempel de to siste sakene fra ILO der ILO gjentar at Norge burde være mer tilbakeholdne med bruk av tvungen lønnsnemnd. CFA sak nr. 2484 og sak nr. 2545.

virkemiddelet bør kunne reduseres til ekstraordinære tilfeller og iallfall holdes innenfor ILOs konvensjoner".

Arbeidsrettsrådet sammenfattet uenighetene i tvungen lønnsnemndsspørsmålet med at:

"Den tålegrense Norge har oppstilt for hvor store skadevirkninger samfunnet og tredjemann må finne seg i er for lav i henhold til den tolkning av konvensjonene som ILOs organer legger til grunn."

Deretter foreslo Arbeidsrettsrådet at en del av løsningen ville være å gi de store landsbaserte organisasjonene formelt definerte roller ved hjelp av lovfesting, og dermed sentralisere makten, slik at disse skulle ha det avgjørende ordet. I tillegg mente rådet at tariffavtaler inngått av arbeidstakernes hovedorganisasjoner skulle være underlagt et ufravikelighetsprinsipp for de frittstående arbeidstakerorganisasjonene. Rådet mente også at man byrde gå inn for en samlet avstemning i de forskjellige yrkesgruppenes hovedsammenslutninger på kommunalt plan.¹⁹⁶

6.4.2 NOU 2001: 14

Arbeidsrettsrådet ble ikke oppnevnt igjen i 1999. Istedet oppnevnte regjeringen Stabel-utvalget, som to år senere leverte NOU 2001:14 *Vårens vakreste eventyr ..?* til Kommunal- og regionaldepartementet. Stabel-utvalget ønsket ikke å videreføre Arbeidsrettsrådets forslag om å gi de største organisasjonene mer formell makt for å rydde opp i forholdet til folkeretten.

Utvalget drøftet i tillegg til Arbeidsrettsrådets forslag, også andre muligheter for å komme mer på linje med folkeretten i tvungen lønnsnemndsspørsmålet.

-

¹⁹⁶ NOU 1996: 14 s. 61, 65 og 68.

Utvalget drøftet blant annet:

- Å lage en fullmaktslovgivning som definerte hvilke situasjoner tvungen lønnsnemnd skulle brukes i.
- Å etablere en nemnd som i hvert enkelt tilfelle hadde myndighet til å anbefale bruken av tvungen lønnsnemnd, ut fra forhåndsdefinerte kriterier slik som nemnder i streikrelaterte saker fra blant annet Sverige og Finland.
- Åpne for at myndighetene kunne stanse deler av en streik. De så det imidlertid ikke som ønskelig at myndighetene skulle kunne stanse deler av en streik fordi dette kunne føre til fragmentering av tariffavtalesystemet.
- Åpne opp for andre typer kamp enn full arbeidsnedleggelse.
- Avtalebasert eller lovfesting av et system med minimumsbemanning, eventuelt bedre utbygget system for dispensasjoner under en pågående arbeidskamp.¹⁹⁷

Utvalget så dessuten på muligheten for pendelvoldgift og på hvordan dette praktiseres i andre land, blant annet USA. Pendelvoldgift tar utgangspunkt i partenes endelige løsningsforslag og dette kan føre partene nærmere hverandre i løsningsforslag fordi voldgiftløsningen er mer risikabel. Utvalget kom med en oppfordring til parter som søkte nye forhandlingsmetoder om å utrede bruk av pendelvoldgift. Utvalget mente det ikke var noe behov for et offentlig tilbud, sett på bakgrunn av at frivillig voldgift i Rikslønnsnemnd sjeldent benyttes. Pendelvoldgift er lite egnet til samordning av lønnsoppgjør, fordi voldgiftløsningene kan bli svært ulike innenfor samme sektor.¹⁹⁸

I NOU 1996: 14 hadde Arbeidsrettsrådet, som nevnt, flere konkluderende drøftelser med forslag til endringer. Stabel-utvalget drøftet ulike løsninger for å komme på linje med folkeretten, men hadde imidlertid ingen konkrete forslag til endringer.¹⁹⁹

¹⁹⁷ NOU 2001: 14 s. 160-165.

¹⁹⁸ Ibid. s. 174-175 og 183.

¹⁹⁹ Ibid. s. 167.

Menneskerettsloven av 1999 gir Den europeiske menneskerettskonvensjonen, FN-konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter samt FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter virkning som norsk lov jfr. menneskerettsloven § 2. Lovens formål var å styrke menneskerettighetens stilling i norsk rett jfr. § 1. Ved motstrid skal konvensjonene gå foran annen lovgivning jfr. § 3.

Som en konsekvens av EMDs dom i Demir and Baykara må man kunne sette spørsmålstegn ved om menneskerettsloven verner organisasjonsfriheten og rett til arbeidskamp. Det ser foreløpig ikke ut til at staten har tatt stilling til hvilke konsekvenser dette kan ha for bruken av tvungen lønnsnemnd.

7 Oppsummering og sluttbemerkninger

Innledningsvis stilte jeg spørsmål ved om norsk bruk av tvungen lønnsnemnd kan anses å være i overensstemmelse med Norges folkerettslige forpliktelser. Dette kan man etter de foran nevnte drøftelser besvare med et nei. Men imidlertid ser man historisk sett at norske myndigheter på enkelte områder har forsøkt å tilpasse seg de folkerettslige rammene for inngrep. De seneste årene er det for eksempel flest saker i tilknytning til oljesektoren, som stikker frem med tydelige økonomiske motiver. Men Norge har en videre ramme for inngrep overfor blant annet virksomheter med sentrale samfunnsfunksjoner enn det den folkerettslige rammen legger opp til.

I alle sakene der Norge har vært klaget inn til ILO, har man drøftet om sektoren som det er grepet inn overfor faller inn under vilkåret om "essential services". Norge har i alle klagebehandlingene (unntatt den første) fått kritikk for at man har valgt å gripe inn i retten til arbeidskamp. Man kan anta at antall klagesaker til ILO kunne vært mye høyere, basert på hvilke begrunnelser norske myndigheter i hvert enkelt tilfelle har lagt til grunn for vedtak om tvungen lønnsnemnd.

ILO har gjentatte ganger anbefalt Norge å oppmuntre partene i arbeidslivet til andre virkemidler enn tvungen lønnsnemnd, deriblant minimumsbemanning. Spørsmålet i den forbindelse er, som Evju er inne på, om en statlig regulert minimumsbemanning "... lett kan støte an mot de folkerettslige skrankene ...", ettersom det er de samme begrensninger som vil kunne gjelde for statlig regulert minimumsbemanning, som for tvungen lønnsnemnd.²⁰⁰

Hvis vi skal ha noen mulighet til å komme på linje med folkerettens krav, kan det være en ide å ta en ytterligere kikk på de forslagene Stabel-utvalget kom med i evalueringen av

²⁰⁰ Stein Evju 2012.

ordningen med tvungen lønnsnemnd. Kan svaret være lovgivning som setter strengere rammer for bruken, og der hvilke kriterier som kan legges til grunn, er definert? En variant av dette er å grunnlovsfeste retten til streik. Se kapittel 6.3.2 om Stabel-utvalgets drøftelser av alternativer eller begrensninger av tvungen lønnsnemndintervensjon og hvilke motforestillinger utvalget gjorde seg.

Man kan sette spørsmålstegn ved hva organisasjonsfriheten betyr hvis det ikke inngår en rett til å streike og forhandle. Samspillet mellom myndighetene, arbeidsgiversiden og arbeidstakersiden i kollektivarbeidsrettslige spørsmål er i dag en grunnleggende forutsetning for sikring av arbeidsvilkår som er konkurransedyktige for alle parter. Nettopp dette som på en side er en styrke i den grad det er et gode for partene, er på den andre siden paradoksalt nok derfor myndighetene kan gripe inn med tvungen lønnsnemnd også overfor privat sektor.

Det blir tydelig ut fra praksis at oljesektoren er en gjenganger i tvungen lønnsnemndbehandling. Man kan sette spørsmålstegn ved om Norge følger de konvensjonene myndighetene egenhendig ratifiserer. ILO har hatt en løpende dialog med Norge, uten at Norge har forandret praksis slik at den blir mer på linje med folkerettslige forpliktelser. I dag tyder de siste årenes inngrepspraksis, som nevnt, på at oljesektoren er blitt siste bastion i vedtak basert på samfunnsøkonomiske begrunnelser. Her spiller i høy grad den inntektspolitiske faktoren inn i bruken av tvungen lønnsnemnd. Tvungen lønnsnemnd har, ifølge blant andre Torgeir Aa. Stokke, vært med på å hindre arbeidstakerne i å utnytte det man kaller grunnrentene i oljesektoren, altså felles samfunnsgoder.²⁰¹

Det kan i teorien være et problem for forholdet til folkeretten at Norge med nokså lett hånd griper inn med tvungen lønnsnemnd i denne sektoren, fremfor å utforske muligheten for alternative løsninger. For eksempel har ILO anbefalt at Norge burde oppfordre partene til å

²⁰¹ Torgeir Aa. Stokke 2000 s. 48.

avtale minimumsbemanning fremfor å gripe inn med tvungen lønnsnemnd i arbeidstvis-ter.²⁰² Det kan være riktig å utforske denne løsningen, slik at man kan bevare en reell strei-keadgang for arbeidere. Spørsmålet er om en slik løsning likevel kan være nytteløs der par-tene motarbeider minimumsbemanning av egeninteresse. Se kapittel 6.4. Der gjennomgås Stabel-utvalgets drøftelser rundt alternativer til tvungen lønnsnemnd.

Når det gjelder offentlig sektor, kan man i tvungen lønnsnemndpraksis spore en dreining mot å la streiken gå sin gang, og heller vedta tvungen lønnsnemnd når man ser hvilke ska-devirkninger arbeidskamp har.²⁰³ Denne tilnærmingen har vært mer utpreget brukt i helse-sektoren, ved at man har latt det gå en viss tid før inngripen. Man ser det samme for ivare-tagelse av viktige samfunnsfunksjoner, slik som tilfellet var i vedtak om tvungen lønns-nemnd overfor finansnæringen i 2006 der konflikten hadde vart siden 1. juni og tvungen lønnsnemnd ble vedtatt 16. juni.²⁰⁴

Frontfagsmodellen bygger på at konkurranseutsatt virksomhet går inn i tariffoppgjør før alle andre, slik at stabilitet i lønnsveksten er sikret.²⁰⁵ Varierende overenskomster figurerer som frontfag. Et sentralt spørsmål er hva som kan gjøres med at en organisasjon ikke vil respektere ordningen med frontfag. Stabel-utvalget uttalte:

"Inngrep med tvungen lønnsnemnd kan hindre utbrytergrupper fra å forfølge kort-siktige særinteresser på tvers av inntektspolitiske målsetninger som det er bred oppslutning om."²⁰⁶

I de fleste sakene er det grepet inn overfor frittstående forbund i privat sektor.²⁰⁷ Dermed er det forståelig at diskusjonen har dreid seg mot om en løsning kan være å sentralisere

²⁰² CFA sak nr. 2484 (Norge), avsnitt 1096.

²⁰³ Seip m.fl. 2002 s. 27.

²⁰⁴ Lov av 16.06.06 nr. 10.

²⁰⁵ Bård Jordfald og Torgeir Aa. Stokke 2006 s. 13.

²⁰⁶ NOU 2001: 14 s. 96.

tariffoppgjørene, for eksempel ved å gi større makt til de store forbundene. Se mer under kapittelet om norske svar 6.4.

Et sentralt spørsmål i dag er hvem arbeidskamp, herunder streik, rammer. Har dette forandret seg med årene? Økonomisk sett er streikefond blitt utbredt både på arbeidstakersiden og arbeidsgiversiden. Dette fører til at partene i en streik/lockout situasjon i mange tilfeller ikke vil få realisert den potensielle økonomiske effekten på motparten. Som det fremgår av NOU 2001: 14, er det reelt sett en forskjell mellom offentlig sektor og privat sektor når det gjelder de økonomiske konsekvensene for partene i konflikten. Det offentlige som arbeidsgiver vil ofte spare penger på at de ansatte streiker. Dette er i motsetning til det private næringslivet som vil kunne måle tap i kroner og øre.²⁰⁸

En annen side av dette er som Stabel-utvalget uttaler at:

"Streikevåpenet er i utgangspunktet et alvorlig virkemiddel, men når redningen kommer i form av forslag om tvungen lønnsnemnd etter kort tid, svekkes alvoret. Da er det ingen risiko i å koste på seg en liten demonstrasjonsstreik for å markere misnøye og vinne sympati for sine krav."²⁰⁹

Det ovenfor nevnte er en grunn for staten til å begrense seg i bruken av tvungen lønnsnemnd, for at alvoret i bruken av arbeidskamp ikke skal svekkes, og for å unngå en eskalering i bruk av arbeidskamp uten konsekvenser for de involverte.

Det er, som vi har sett på i kapittel 4 foran, noen hensyn som går igjen i bruken av tvungen lønnsnemnd i de ulike sektorene. Det er historisk sett påfallende hvordan ILOs kriterium om "essential services" ikke er noe gjennomgangstema i den faktiske begrunnelsen for vedtak. I stedet har staten stort sett kommet med bemerkninger rundt det folkeretts-

²⁰⁷ NOU 2000: 21 s. 563.

²⁰⁸ NOU 2001: 14 s. 79.

²⁰⁹ NOU 2001: 14 s. 96.

lige aspektet i vedtaket som har karakter av avsluttende bemerkninger. Disse har i årenes løp fått en nokså likelydende form.

Når det gjelder hvilke begrunnelser som blir gitt for vedtak om tvungen lønnsnemnd, beskriver Stein Evju det slik at

"i hele etterkrigstiden har tvungen lønnsnemnd i betydelig grad vært brukt som et inntektspolitisk og økonomisk-politisk virkemiddel. Noen ganger kan man kanskje si at "sentrale nasjonale interesser" har vært i fare. Da ligger oljesektoren nærmest som eksempel; der står det jo om meget betydelige inntekter for staten".²¹⁰

Et viktig spørsmål er hvilken rolle Rt. 1997 s. 580 har i dagens rettssituasjon, spesielt med henblikk på at menneskerettsloven av 1999 har inkorporert de fremste av Norges menneskerettslige konvensjoner. Høyesteretts avgjørelse gikk ikke ubemerket hen i folkerettslig sammenheng, fordi den sendte et tydelig signal om hvordan Norge ville takle en eventuell motstrid mellom internasjonale forpliktelser og norsk lov. Saken ble først klaget inn til Sosialpaktkomiteen som omtalte den i sine "conclusions", deretter til EMD, som avviste den på bakgrunn av at de så den som grunnløs tatt i betraktning grunnlaget for inngrep med tvungen lønnsnemnd.²¹¹ Et annet aspekt av dette er hvilken rolle Rt. 1997 s. 580 har etter EMD dommen *Demir and Baykara v. Turkey*,²¹² og den etterfølgende *Enerji Yapi-Yol Sen v. Turkey*²¹³ som er tatt til inntekt for at de styrker det menneskerettslige vernet av organisasjonsfriheten, forhandlingsfriheten og rett til arbeidskamp. Se kapittel 5.4. Man har fortsatt til gode å se staten ta et oppgjør med disse problemstillingene.

Norske myndigheter nevnte et poeng som kan framstå som nokså selvsagt, men som er essensielt ved bruken av tvungen lønnsnemnd, i forbindelse med at Norsk Lærerlag klaget

²¹⁰ Stein Evju 2012.

²¹¹ ECHR Application no. 38190/97.

²¹² ECHR Application no. 34503/97.

²¹³ ECHR Application no. 68959/01.

norske myndigheter inn til ILO i 1986.²¹⁴ Når tvungen lønnsnemnd vedtas, gjøres dette enten av flertallet i Stortinget eller Regjeringen.²¹⁵ Dette viser at bruken av tvungen lønnsnemnd har bred oppslutning.

²¹⁴ CFA sak nr. 1448 (Norge)

²¹⁵ Ibid. avsnitt 108.

8 Lovgivning

Lov 09.06.1916 om tvungen voldgift

Lov 31.03.1922 om tvungen voldgift

Lov 05.05.1927 om tvungen voldgift

Lov 16.02.1938 om voldgiftsavgjørelse av transportkonflikten i Nord-Norge m.v

Lov 30.06.1947 om tillegg til lov om arbeidstvister

Lov 13.12.1952 nr. 7 om lønnsnemnd i arbeidstvister

Lov 21.05.1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett

Lov 27.01.2012 nr. 10 om lønnsnemnd i arbeidstvister

Lov 24.04.1964 om lønnsnemndbehandling av arbeidstvister i samband med tariffoppgjørene i 1964

Lov 09.05.1986 nr. 18 om lønnsnemndbehandling av arbeidstvistene på de faste produksjonsplattformene i Nordsjøen i forbindelse med tariffrevisjonen pr. 1. april 1986

Lov 09.05.1986 nr. 18 om lønnsnemndbehandling av arbeidstvistene på de faste produksjonsplattformene i Nordsjøen i forbindelse med tariffrevisjonen pr. 1. april 1986

Lov 16.06.1992 om lønnsnemndbehandling av arbeidstvisten i kommunesektoren i forbindelse med tariffrevisjonen pr. 1. Mai 1992

Lov 12.06.1992 nr. 54 om lønnsnemndsbehandling av tvisten mellom Det norske maskinistforbund og Rederienes Landsforening (NHO) i forbindelse med tariffrevisjonen våren 1992

Lov 03.03.2006 nr. 5 om lønnsnemndbehandling av arbeidstvisten i Lufttransport AS i forbindelse med tariffrevisjonen 2005

Lov 18.02.2005 nr. 9 om lønnsnemndbehandling av arbeidstvisten mellom EL og IT-forbundet og Tekniske Entreprenørers Landsforening i forbindelse med tariffrevisjonen 2004

Lov 16.06.2006 nr. 19 om lønnsnemndbehandling av arbeidstvisten i finansnæringen i forbindelse med tariffrevisjonen

Kgl.res. 15.09.1944: Provisorisk anordning om midlertidig ordning av lønns- og arbeidsvilkår i befridde distrikter

Kgl.res. 13.07.1956: Provisorisk anordning om lønnsnemndbehandling av arbeidstvister for styrmenn og skipsførere i innenriks-farten og A/S Kristiansand Dampskipsselskaps Hirtshalsrute ved tariffrevisjon 1956

Kgl.res. 15.10.1957: Provisorisk anordning om lønnsnemndbehandling av arbeidstvistene i hvalfangsten ved tariffrevisjon

Kgl.res. 28.09.1962: Provisorisk anordning om lønnsnemndbehandling av arbeidstvisten mellom apotekere og farmasøyter i samband med tariffrevisjon

Kgl.res. 28.01.1965: Provisorisk anordning om lønnsnemndbehandling av arbeidstvisten ved statens velferdskontor for handelsflåten

Kgl.res. 04.07.1969: Provisorisk anordning om tvungen lønnsnemndbehandling i fysioterapeutkonflikten i Oslo 1969

Kgl.res. 21.04.1978: Provisorisk anordning om lønnsnemndbehandling av arbeidstvistene i private rutebilselskaper tilsluttet norsk arbeidsgiverforening

Kgl.res. 30.06.1978: Provisorisk anordning om lønnsnemndbehandling av arbeidstvisten på Norske bore- og entreprenørfartøyer

Kgl.res. 28.07.1978 Provisorisk anordning om lønnsnemndbehandling av arbeidstvisten mellom Norsk Hjelpepleierforbund og Norske Kommuners Sentralforbund ved tariffrevisjon 1978

Kgl.res. 27.06.1980: Provisorisk anordning om lønnsnemndbehandling av lærerkonflikten 1980

Kgl.res. 25.08.1981: Provisorisk anordning om lønnsnemndbehandling av arbeidskonflikten mellom operatørfagforeningenes samarbeidsutvalg og Mobil-Elf-Phillips ved tariffrevisjonen våren 1981

Kgl.res. 21.08.1981: Provisorisk anordning om lønnsnemndbehandling av arbeidskonflikten mellom A/S Kongsberg våpenfabrikk og Norges Ingeniørorganisasjon ved tariffrevisjon våren 1981

Kgl.res. 28.06.1985: Provisorisk anordning om lønnsnemndbehandling av arbeidstvisten mellom Rederiansatte Oljearbeideres Forbund (ROF) og Arbeidsgiverforeningen for Skip og Offshorefartøyer (ASO)

Kgl.res. 02.07.1990: Provisorisk anordning om lønnsnemndbehandling av arbeidstvisten mellom Oljearbeidernes Fellessammenslutning (OFS) og Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO/Oljeindustriens Landsforening (OLF) i forbindelse med revisjonen av tariffavtalen pr. 1. juli 1990

Kgl.res. 01.05.1994: Provisorisk anordning om lønnsnemndbehandling i helsesektoren ved tariffrevisjon pr. 1. mai 1994

Kgl.res. 01.07.1994: Provisorisk anordning om tvungen lønnsnemnd i oljesektoren i forbindelse med tariffrevisjon pr. 01.07.1994

Kgl.res. 23.06.2000: Provisorisk anordning om lønnsnemndbehandling av arbeidstvistene i oljesektoren i forbindelse med tariffrevisjonen per. 1. juni 2000

Kgl.res. 13.08.2010: Provisorisk anordning om lønnsnemndbehandling av arbeidstvisten mellom YS Spekter ved forbundene Delta, Parat og Bibliotekarforbundet og Spekter i forbindelse med tariffoppgjøret 2010

Kgl.res. 10.08.2012: Provisorisk anordning om lønnsnemndbehandling av arbeidstvistene mellom Industri Energi, SAFE og Lederne på den ene siden og Oljeindustriens Landsforening på den andre siden i forbindelse med tariffoppgjøret 2012 (sokkelavtalene)

Ot.prp. nr. 29 (1912) Om utfærdigelse av en lov om arbeidstvister

Ot.prp. nr. 11 (1913) Om utfærdigelse av en lov om arbeidstvister

Ot.prp. nr. 23 (1913) Om utfærdigelse av en lov om arbeidstvister

Ot.prp. nr. 63 (1952) Om 1) Lov om lønnsnemnd i arbeidstvister og 2) lov om endring i midlertidig lov av 14. desember 1951 om organisasjonsrett m.v. for arbeidsledere i private bedrifter

Ot.prp. nr. 62 (1953) Om lov om lønnsnemndbehandling av arbeidstvisten for styrmenn og skipsførere i kyst- og lokalfarten

Ot.prp. nr. 86 (1969-70) Om lov om lønnsnemndbehandling av arbeidstvistene for styrmenn og maskinister i innenriksfarten

Ot.prp. nr. 6 (1980-81) Om lov om lønnsnemndbehandling av tvisten mellom Norsk Sykepleierforbund og Norske Kommuners Sentralforbund ved tariffoppgjøret våren 1980

Ot.prp. nr. 46 (1981-82) Om lov om lønnsnemndhandsaming av tvisten mellom Norsk Hjelpepleierforbund og staten i samband med tariffrevisjonen pr. 1. mai 1981

Ot.prp. nr. 15 (1982-83) Om lønnsnemndbehandling av arbeidstvisten mellom Operatøranstattes Forbund (OAF) og Norsk Arbeidsgiverforening (N.A.F.) ved tariffrevisjonen pr. 1. april 1982

Ot.prp. nr. 78 (1983-84) Om lov om lønnsnemndbehandling av arbeidstvistene i den offentlige sektor i samband med tariffrevisjonen pr. 1. mai 1984

Ot.prp. nr. 33 (1984-85) Om lov om lønnsnemndhandsaming av arbeidstvistane ved Norsk Hydro A/S i samband med tariffrevisjonen pr. 31. desember 1984

Ot.prp. nr. 59 (1985-86) Om lov om lønnsnemndbehandling av arbeidstvistene på de faste produksjonsplattformene i Nordsjøen i forbindelse med tariffrevisjonen pr. 1. april 1986

Ot.prp. nr. 70 (1985-86) Om lov om lønnsnemndbehandling av arbeidstvistene i den offentlige sektor i forbindelse med tariffrevisjonen pr. 1. mai 1986

Ot.prp. nr. 39 (1987-88) Om lov om lønnsnemndbehandling av arbeidstvistene i sykehussektoren i forbindelse med tariffrevisjonen pr 1 januar 1988

Ot.prp. nr. 95 (1991-92) Om lov om lønnsnemndbehandling av arbeidstvisten i kommunesektoren i forbindelse med tariffrevisjonen pr 1. mai 1992

Ot.prp. nr. 92 (1991-92) Om lov om lønnsnemndsbehandling av tvisten mellom Det norske maskinistforbund og Rederienes Landsforening (NHO) i forbindelse med tariffrevisjonen våren 1992

Ot.prp. nr. 35 (1992-93) Om lov om lønnsnemndbehandling av arbeidstvisten mellom Norske Sivilingeniørers Forening og Næringslivets Hovedorganisasjon i forbindelse med tariffrevisjonen pr 1. juli 1992

Ot.prp. nr. 66 (1994-95) Om lov om lønnsnemndbehandling av enkelte arbeidstvister i offentlig sektor i forbindelse med tariffrevisjonen pr 1. mai 1995

Ot.prp. nr. 86 (1996-97) Om lov om lønnsnemndbehandling av tvisten mellom Norges Rederiforbund og Oljearbeidernes Fellessammenslutning i samband med revisjon av tariffavtalen 1997

Ot.prp. nr. 76 (1997-98) Om lov om lønnsnemndbehandling av arbeidstvisten mellom Norsk Helse – og Sosialforbund og Kommunenes Sentralforbund i forbindelse med tariffrevisjonen pr 1 mai 1998

Ot.prp. nr. 80 (1997-98) Om lov om lønnsnemndbehandling av arbeidstvistene mellom Norsk Sykepleierforbund, Norsk Radiografforbund og Norges Ingeniørorganisasjon NITO på den ene side og Kommunenes Sentralforbund på den annen side i forbindelse med tariffrevisjonen pr 1 mai 1998

Ot.prp. nr. 69 (1999-2000) Om lov om lønnsnemndbehandling av arbeidstvisten mellom Norsk Helse- og Sosialforbund og Oslo kommune 2000

Ot.prp. nr. 10 (2004-2005) om lønnsnemndbehandling av arbeidstvisten mellom Oljearbeidernes Fellessammenslutning og Norges Rederiforbund i forbindelse med tariffrevisjonen 2004

Ot.prp. nr. 45 (2004-2005) Om lov om lønnsnemndbehandling av arbeidstvisten mellom EL & IT Forbundet og Tekniske Entreprenørers Landsforening i forbindelse med tariffrevisjonen 2004 (Heisoverenskomsten)

Ot.prp. nr. 93 (2005-2006) Om lov om lønnsnemndbehandling av arbeidstvisten i finansnæringen i forbindelse med tariffrevisjonen 16.06.06

NOU 1973: 6 *Den tvungne voldgifts problem i norsk arbeidsliv*

NOU 1996: 14 *Prinsipper for en ny arbeidstvistlov*. Innstilling fra Arbeidsrettsrådet, avgitt til Kommunal- og arbeidsdepartementet 21. juni 1996

NOU 2000: 21 *En strategi for sysselsetting og verdiskapning*

NOU 2001: 14 *Vårens vakreste eventyr...?* Innstilling fra Utvalget for tarifforhandlingssystemet, avgitt til Kommunal- og regionaldepartementet 2. april 2001

Prop. 134 L om lov om lønnsnemndbehandling av arbeidstvisten mellom LO/Norsk Arbeidsmandsforbund og NHO/NHO Service (vekterkonflikten) ved tariffoppgjøret 2012

Innst. O. nr. 20 (1982-83)

St. meld. nr. 9 Noregs deltaking i Europarådet i 1994

St.prp. nr. 100 (1961-62) Om samtykke til ratifikasjon av Den europeiske Sosial-Pakt undertegnet i Torino 18. oktober 1961

Folkerettslig lovgivning:

ILO:

Konvensjon nr. 87 Foreningsfrihet og vern av organisasjonsretten, vedtatt 09.07.1948 trådt i kraft 04.07.1950, ratifisert av Norge 04.07.1949.

Konvensjon nr. 98 Retten til å organisere seg og til å føre kollektive forhandlinger. Vedtatt 01.07.1949, trådt i kraft 18.07.1951, ratifisert av Norge 17.02.1955.

FN:

Konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK), vedtatt 16.12.1966, trådt i kraft 03.01.1976, ratifisert av Norge 13.09.1972.

Konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP), vedtatt 16.12.1966, trådt i kraft 23.03.1976, ratifisert av Norge 13.09.1972.

Europarådet:

Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) vedtatt av Europarådet 4. november 1950, trådte i kraft for Norges del 3. september 1953.

Den europeiske sosialpakten 1962, vedtatt av Europarådet i 1961, trådte i kraft for Norges del 26. februar 1965.

Den reviderte europeiske sosialpakt 1996, undertegnet av Europarådet i 1996, trådte i kraft for Norges del 1. juli 2001.

European Committee of Social Rights Conclusions 2010 (NORWAY).

9 Dommer

Norske dommer:

ARD 1990 s. 118

Rt. 1997 s.580

ILO Committee on Freedom of Association (CFA) saker:

CFA sak nr. 29 (United Kingdom) - Innklaget: 01.09.1951

CFA sak nr. 317 (Norge) - Innklaget: 10.12.1962

CFA sak nr. 1099 (Norge) - Innklaget: 08.12.1981

CFA sak nr. 1255 (Norge) - Innklaget: 12.01.1984

CFA sak nr. 1389 (Norge) - Innklaget: 28.11.1986

CFA sak nr. 1448 (Norge) - Innklaget: 26.04.1988

CFA sak nr. 1576 (Norge) - Innklaget: 20.03.1991

CFA sak nr. 1680 (Norge) - Innklaget: 12.11.1992

CFA sak nr. 1763 (Norge) - Innklaget: 07.03.1994

CFA sak nr. 2484 (Norge) - Innklaget: 04.04.2006

CFA sak nr. 2545 (Norge) - Innklaget: 06.02.2007

CFA sak nr. 2943 (Norge) - Innklaget: 20.04.2012

EMD:

Federation of Offshore Workers' Trade Unions and others v. Norway Sak 38/90/97 ECHR 2002-VI, 27.06.2002.

Demir and Baykara v. Turkey Application no. 34503/97 ECHR, 12.11.2008.

Case of Enerji Yapi-Yol Sen v. Turkey Application no. 68959/01 ECHR, 21.04.2009.

10 Litteratur

Bøker og rapporter:

- Evju, Stein 1999 *NORWAY, Supreme Court, Rt. 1997 p. 580*, i: International Labour Law Reports Vol 17, 1999, s. 109-124
- 2010 *Voldgift og domstol i kollektivarbeidsrettslige tvister: Et komparativt blikk på genesen i Danmark og Norge*, Arbeidsrett i Utvalgte artikler 2001-2010, Universitetsforlaget, 2010, s. 53-58
- Fougner, Jan. Sundet, Tron. Øydegard, Johan Kr. Frogner, Marit B. Jenssen, Mette. Bårdsen, Merete. Jacobsen, Bjørn 2008 *Kollektiv arbeidsrett*, Pensumtjeneste AS, 2008
- Gernigon, Bernard. Odero, Alberto. Guido, Horacio. 1998 *ILO principles concerning the right to strike* ILO 1998
(http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@normes/documents/publication/wcms_087987.pdf) sist besøkt: 02.04.2013
- Jordfald, Bård. Stokke, Torgeir Aa. 2006 *Lønnsdannelsen i staten; mulige utviklingsbaner*, Forskningsstiftelsen Fafo, 2006
- Ryggvik, Helge. Smith-Solbakken, Ma- *Norsk oljehistorie. Blod, svette og olje*, Gylden-

- rie 1997
- Stokke, Torgeir Aa. 1998 *Lønnsforhandlinger og konfliktløsning, Norge i et skandinavisk perspektiv*, Oslo, Forskningsstiftelsen Fafo, 1998
- Stokke, Torgeir Aa. Evju, Stein. Frøland, Hans Otto. 2003 *Det kollektive arbeidslivet 2003* Universitetsforlaget
- Seip, Åsmund. A. Stokke, Torgeir Aa. 2002 *Aspekter ved arbeidskamp*, Forskningsstiftelsen Fafo, 2002
- Terjesen, Einar A. 1990 *Norway, Formation of Labour Movements, 1870-1914: An International Perspective* (Contributions to the History of Labour and Society, 2 s. 103-130, 1990 (http://books.google.no/books?id=wMkUAAAAIAAJ&pg=PR3&source=gbs_selected_pages&cad=2#v=onepage&q&f=false) sist besøkt: 14.03.2013

Artikler og netressurser:

- Austvik, Ole Gunnar 2007 *Staten som petroleumsentreprenør*, Tidsskrift for samfunnsforskning, juni 2007, volume 48, nr. 2, Universitetsforlaget
- Dagens Næringsliv 1991 *ILO får klage på Norge*, ikke oppgitt artikkelforfatter, side 12, 02.05.1991.
- Europarådet 2013 <http://hub.coe.int/>
(http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Complaints/Complaints_en.asp)
Sist besøkt: 17.04.2013
- Evju, Stein 2012 *Tvungen lønnsnemnd eller ei*, Klassekampen, 15.08.2012.

- 2011 *Implementing EU Law on Services: National Diversity and the Human Rights Dilemma.* Arbeidsrett og Arbeidsliv, Bind 5 Hefte 2 (2011)
- 2011 *The right to collective action under the European Social Charter,* European Labour Law Journal, Volume 2 (2011), No. 3.
- 2009 *Should Norway ratify the Optional Protocol to the ICESCR? That is the Question.* Nordisk Tidsskrift for menneskerettigheter Volum. 27 Nr. 1:2009
- 2008 *Sosialpakt og arbeidskamp – Arbeidskampretten efter Europarådets Sosiale Charter* Sætrykk fra Tidsskrift, utgitt av Juridiska Föreningen i Finland hefte 2/2008, Helsingfors
- 2001 *Nye tanker om reform av arbeidstvistloven. Et første blikk på Stabel-utvalgets innstilling,* Kritisk Juss 2001 (25) nr. 1-2. Utgitt av Rettspolitisk Forening. s. 9-23.
- Ewing, K.D. Hendy, John. 2010 *The Dramatic Implications of Demir and Baykara,* s. 14, Industrial Law Journal, vol. 39, no. 1, march 2010.
- Hongrø, Knut 1999 *ILO-klage på lønnsnemnd,* LO-AKTUELT 3/1999
- ILO 2013 www.ilo.org.
(http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:20060:0::NO::P20060_COUNTRY_ID,P20060_COMPLAINT_STATU_ID:102785,1495812) Sist besøkt: 09.04.2013

- Meland, Trude 2013 <http://www.kulturminne-frigg.no>.
(http://www.kulturminne-frigg.no/modules/module_123/proxy.asp?C=24&I=110&D=2&mid=21) Sist besøkt: 09.04.2013
- Klassekampen 2012 Sitat Ommund Stokka, *Lockout gav seier*, sitert, fredag 12. oktober 2012, side 8
- Norgeslexi 2013 (<http://mediabase1.uib.no/paxlex/alfabetet/j/j02.html>) Sist besøkt: 22.02.2013
- Reiertsen, Michael 2007 *EMD-dommers bindingsvirkning etter EMK artikkel 46(1) sett i lys av den tyske forfatningsdomstolens behandling av GÖRGÜLÜ-sakene*, Nordisk tidsskrift for menneskerettigheter, 03/2007, hentet fra Idunn.no
- Stokke, Torgeir Aa. 2000 *Lange linjer og paradokser i norske lønnsoppgjør*, Rætfærd nr. 91, 2000. (http://www.retfaerd.org/gamle_pdf/2000/4/Retfaerd_91_2000_4_s44_58.PDF) Sist besøkt: 16.02.2013
- VG 1980 Sitater Kari Lie og Karl Walter Tvetter, 24. juni 1980

Diverse:

- Evju, Stein 2013 Statistikk over frivillig lønnsnemnd og inngrep med tvungen lønnsnemnd, 2013
- Kommunal- og arbeidsdepartementet 1982 Brev fra Kommunal- og arbeidsdepartementet til Sosialdepartementet, merket "1188/82 M2 TØ/VS", datert 15. april 1982